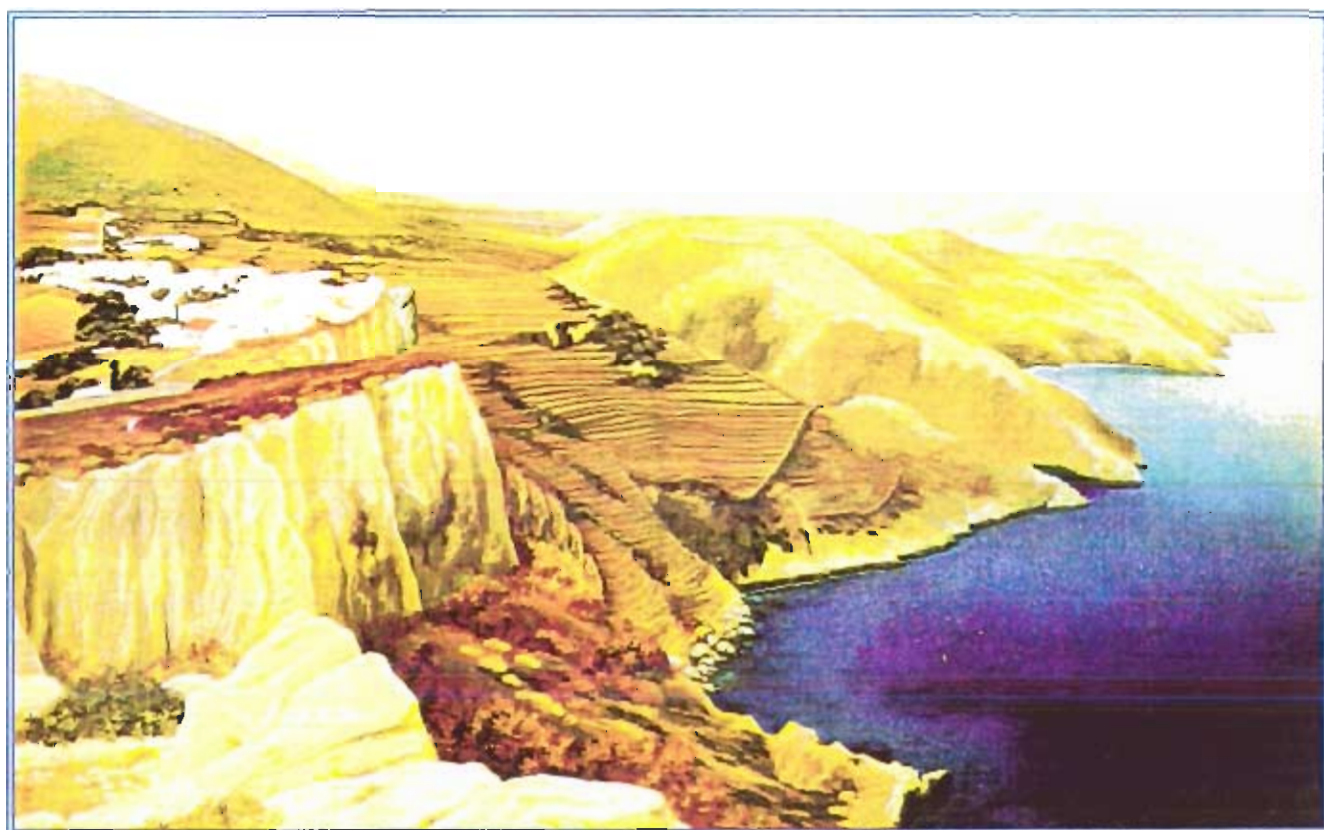

Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Δέσποινας Σιδέρη

ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΦΟΛΕΓΑΝΔΡΟΣ - ΚΥΚΛΑΔΕΣ

Υπεύθυνος Καθηγητής: Χρήστος Σακελλάριος

ΠΑΤΡΑ 2002

4

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΩΝ

**ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της σπουδάστριας

ΔΕΣΠΟΙΝΑΣ ΣΙΔΕΡΗ

**ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΦΟΛΕΓΑΝΔΡΟΣ - ΚΥΚΛΑΔΕΣ**

Υπεύθυνος Καθηγητής

Χρήστος Σακελλάριος

ΠΑΤΡΑ 2002

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	σελ. 1
Εισαγωγή.....	σελ. 3
Ο Τουρισμός	σελ. 3
Κυκλάδες.....	σελ. 6
Φολέγανδρος	σελ. 35
Γεωγραφικά στοιχεία.....	σελ. 35
Μυθολογία - Ιστορία.....	σελ. 37
Κοινωνικοπολιτική υποδομή.....	σελ. 42
Συγκοινωνιακή υποδομή.....	σελ. 44
Τουριστική υποδομή.....	σελ. 46
Ο Τουρισμός στη Φολέγανδρο	σελ. 51
Τουριστικές διαδρομές - Περιήγηση	σελ. 53
Κάτοικοι - Ασχολίες - Εισοδήματα - Ήθη - Έθιμα.....	σελ. 66
Παραδοσιακές Φολεγανδρίτικες γεύσεις	σελ. 69
Προτάσεις και προοπτικές για την ορθολογική ανάπτυξη της Φολέγανδρου.....	σελ. 71
Συμπεράσματα.....	σελ. 85
Βιβλιογραφία	σελ. 88

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η εκπόνηση της παρούσας εργασίας έχει σαν κεντρικό θεματικό άξονα την παρουσίαση των νησιών των Κυκλάδων δίνοντας όμως μεγαλύτερη βαρύτητα στην ανάδειξη των προοπτικών μιας ορθολογικής τουριστικής ανάπτυξης της νήσου Φολέγανδρου. Η Φολέγανδρος επιλέχτηκε με υποκειμενικά κριτήρια καθ' ότι είναι ο τόπος καταγωγής μου, και από την μεγάλη μου επιθυμία να παρουσιάσω αυτό το μικρό νησί το ωραιότερο των Νοτιοδυτικών Κυκλάδων.

Οι τρεις παραδοσιακοί οικισμοί της Φολέγανδρου συμπλέκονται σ' ένα ενιαίο σύστημα που παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον. Το τοπίο του νησιού άγριο και δυνατό μαζί, ένα ανάγλυφο από ασβεστολιθικά πετρώματα, φρυγανική βλάστηση και πυκνές ξερολιθιές λουσμένες στο έντονο φως.

Η κοινωνία του νησιού είναι ταπεινή, παραδοσιακή, με κατοίκους κτηνοτρόφους, αγρότες και τα τελευταία χρόνια ασχολούμενους με τον τουρισμό, παράλληλα ή κατ' αποκλειστικότητα.

Η μελέτη που ακολουθεί, αποτελεί προσπάθεια για μια προσέγγιση του ιδιαίτερα πλούσιου τουριστικού ενδιαφέροντος του γραφικότερου νησιώτικου συμπλέγματος της Ελλάδας και θεωρήθηκε ως μεθολογική προϋπόθεση ότι, το συγκεκριμένο ενδιαφέρον για την τουριστική ανάπτυξη της Φολέγανδρου μελετάται συνολικά και αυτούσιο, και όχι σε σύγκριση με την τουριστική ανάπτυξη των άλλων περιοχών.

Η δουλειά μας βασίστηκε στην επιτόπια παρατήρηση, στις συζητήσεις με τους ντόπιους και με παράγοντες του νησιού, και βεβαίως στη σχετική βιβλιογραφία.

Η Φολέγανδρος μας κληροδότησε ένα πολύτιμο δείγμα αγνού Αιγαιοπελαγίτικου νησιού που εκφράζει με συνέπεια τον τρόπο ζωής της γνήσιας Κυκλαδίτικης παράδοσης και που σήμερα είναι έτοιμο να συμβάλει τουριστικά στον εμπλουτισμό του κεφαλαίου της εθνικής μας οικονομίας.

Καταλήγοντας θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή κ. Σακελλάριο Χρήστο για την πολύτιμη βοήθειά του, ώστε να ολοκληρωθεί η παρούσα εργασία. Επίσης ιδιαιτέρως ευχαριστώ όλους όσους βοήθησαν στην εκπόνηση της παρούσας εργασίας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Τουρισμός σημαίνει περιήγηση, μετακίνηση κάποιου ατόμου ή κάποιας ομάδας ατόμων από την έδρα της μόνιμης κατοικίας τους για λόγους διάφορους από εκείνους τους επαγγελματικούς ή αυστηρά οικογενειακούς. Στην κυριολεξία σημαίνει περιήγηση χάριν ψυχαγωγίας.

Σήμερα με την ευρεία έννοια, με τη λέξη τουρισμός εννοούμε το σύνολο όλων εκείνων των ενεργειών οι οποίες απαιτούνται για το ταξίδι και τη διαμονή σε ένα τόπο για σκοπούς μη ωφελμιστικούς.

Όσον αφορά τους σκοπούς του τουρισμού μπορούμε να διακρίνουμε, τουρισμό για ψυχαγωγία και ανάπαυση, τουρισμό για θεραπευτικούς σκοπούς, θρησκευτικό τουρισμό, αθλητικό τουρισμό, μορφωτικό τουρισμό.

Η λέξη τουρισμός έκανε την εμφάνισή της στη χώρα μας τις τελευταίες δεκαετίες. Παρ' όλα αυτά μπορούμε να πούμε ότι ο τουρισμός - σε υποτυπώδη μορφή - είναι αρχαίος όσο και ο πολιτισμός της γης.

Υπό τη σύγχρονη όμως έννοια, γεννήθηκε την περίοδο μετά τους Ναπολεόντειους Πολέμους, περίοδο τέτοια που τα ταξίδια για τουρισμό δεν αποτελούν προνόμιο των πλουσίων ή τυχοδιωκτών αλλά συνήθεια και ανάγκη όλο και μεγαλύτερων κοινωνικών ομάδων.

Σήμερα με τον τρόπο που είναι οργανωμένες οι μεγαλουπόλεις, οι βιομηχανικές περιοχές και ο τρόπος ζωής κυρίως των αστικών τάξεων, ο τουρισμός αποτελεί σωματική και πνευματική ανάγκη, κυρίως των αστικών πληθυσμών, αντίδραση προς την ανθυγιεινή ζωή των μεγάλων κέντρων. Επίσης και οι κάτοικοι της υπαίθρου μετακινούνται, αναζητώντας τις ανέσεις των

σύγχρονων πόλεων, που η ύπαιθρος δεν τους παρέχει. Οι ανάγκες αυτές παρουσιάζονται εντονότερες στα περισσότερο ανεπτυγμένα πνευματικά και ευαίσθητα ψυχικά άτομα, τα οποία με την παρουσία τους σε διάφορους τόπους επηρεάζουν και άλλα στρώματα του πληθυσμού.

Με την ανάπτυξη του φαινομένου του τουρισμού αναπτύχθηκαν και τα «μέσα» αυτού. Από τη μια μεριά τα μέσα μεταφοράς, επίγεια, θαλάσσια και αεροπορικά. Από την άλλη, τα κατά τόπους διάφορα μέσα παροχής υπηρεσιών, ξενοδοχεία, εστιατόρια, πολιτιστικά κέντρα, αθλητικά κέντρα κ.λπ. Έτσι, ο τουρισμός έγινε προσίτος σε ευρύτερες κοινωνικές ομάδες με ανυπολόγιστα οφέλη όχι μόνο από οικονομικής πλευράς αλλά και από μορφωτικής και πολιτιστικής άποψης.

Η ανάπτυξη πολλών περιοχών, για οικονομικούς κυρίως λόγους, δεν επέφερε μόνο τη βελτίωση συνθηκών διαβίωσης των ταξιδιωτών, αλλά και του γηγενούς πληθυσμού, με μεγάλα οφέλη στην εθνική οικονομία μιας χώρας και μιας συγκεκριμένης περιοχής. Το φαινόμενο του τουρισμού όχι μόνο χαρακτηρίζεται ως μία μορφή βιομηχανίας, «τουριστική βιομηχανία», αλλά έδωσε και δίνει τη δυνατότητα στους πνευματικά και πολιτιστικά πιο αναπτυγμένους λαούς να προβάλουν και να διαδώσουν ανά τον κόσμο τα ήθη και τα έθιμά τους και γενικότερα την πολιτιστική τους κληρονομιά.

Το φαινόμενο αυτό έχει συμβάλει ουσιαστικά στη σταδιακή, όχι όμως ακόμα οριστική απάλειψη του αντίθετου φαινομένου, που είναι ο «πόλεμος μεταξύ των λαών».

Η ταχεία ανάπτυξη του τουρισμού και η ταυτόχρονη ανάπτυξη των σύγχρονων μέσων μεταφοράς δημιούργησε νέες ανάγκες και πολλά προβλήματα. Όσοι ενδιαφέρονταν άμεσα για τον τουρισμό, αισθάνθηκαν την ανάγκη να συνενωθούν για την υπεράσπιση των συμφερόντων τους.

Έτσι, δημιουργήθηκαν οι περιηγητικές λέσχες, οι οποίες όχι μόνο

απέκτησαν, σε σύντομο χρονικό διάστημα, εκατοντάδες χιλιάδες μέλη, αλλά δημιούργησαν κυρίως με την προπαγάνδα, ένα παγκόσμιο «τουριστικό πνεύμα» με αλυσιδωτά οφέλη.

Πρώτη μεταξύ των λεσχών, ιδρύθηκε το 1878 στο Λονδίνο, η «Τούρινγκ Κλαμπ». Ακολούθησε το 1890 η «Περιηγητική Λέσχη της Γαλλίας», το 1894 η «Ιταλική Περιηγητική Λέσχη» και το 1895 η «Περιηγητική Λέσχη του Βελγίου».

Στην Ελλάδα, η Ε.Λ.Π.Α (Ελληνική Λέσχη Περιηγήσεων και Αυτοκινήτου) αποτελεί συνέχεια του «Οδοιπορικού Συνδέσμου», που ιδρύθηκε το 1921.

Τα τελευταία χρόνια τα διάφορα κράτη αντιλήφθηκαν τη μεγάλη σημασία, κυρίως από οικονομικής πλευράς του τουρισμού, κι έτσι ίδρυσαν Κρατικές Τουριστικές Υπηρεσίες.

Στην Ελλάδα, πριν το Β' Παγκόσμιο πόλεμο, η επίσκεψη αλλοδαπών περιηγητών ήταν σε πολύ χαμηλά επίπεδα, οφειλόμενη σε διάφορους παράγοντες όπως, η μέτρια κατάσταση ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων, η μέτρια κατάσταση συγκοινωνιών και οδικού δικτύου, η έλλειψη γενικώς ενός στρατηγικού τουριστικού προγράμματος.

Η διοικητική οργάνωση του τουρισμού στην Ελλάδα άρχισε το 1914 με το νόμο 241/17/26-4-1914, με την υπαγωγή των αρμοδιοτήτων για τον τουρισμό στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας. Ακολούθησε ο νόμος 1698/1919 με τον οποίο ιδρύθηκε αυτοτελής υπηρεσία τουρισμού υπαγόμενη στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας.

Το σημαντικότερο σταθμό όμως στη διοικητική δομή του τουρισμού αποτέλεσε ο νόμος 4377/23-3-1929, με τον οποίο ιδρύθηκε Αυτόνομος Οργανισμός Δημοσίου Δικαίου με την επωνυμία «Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού», Ε.Ο.Τ.

ΚΥΚΛΑΔΕΣ

Κυκλάδες είναι τα νησιά που σχηματίζουν ένα νοητό κύκλο γύρω από τη Δήλο, το νησί που κατά τη μυθολογία, εμφανίστηκε μέσα από τα κύματα για να γίνει η πατρίδα του Απόλλωνα.

Είχαν κατοικηθεί από τη νεολιθική εποχή ή ακμή τους όμως άρχισε την 3^η χιλιετία π.Χ., τότε που ανέπτυξαν τον περίφημο Κυκλαδικό Πολιτισμό, ένα πολιτισμό, παλιότερο του μινωϊκού, που στη συνέχεια εξελίχθηκε παράλληλα μ' αυτόν και έδωσε αξιόλογα έργα τέχνης, όπως τα θαυμάσια κυκλαδικά ειδώλια (μικρά αγάλματα ανθρώπων).

Τα έχουν πει μαργαριτάρι του Αιγαίου, κατοικία των θεών, όμως η ομορφιά τους και η μοναδικότητα του τοπίου τους δεν μπορεί εύκολα να περιγραφεί. Γιατί στις Κυκλάδες η αρμονία υπάρχει παντού. Ο αέριος, ο ήλιος, η θάλασσα, τα βουνά κι ο άνθρωπος σμίγουν σ' ένα αρμονικό σύνολο που γοητεύει τον επισκέπτη σε κάθε του βήμα. Μικρά κάτασπρα ασύμμετρα σπίτια, στενοί δαιδαλώδεις δρόμοι, γραφικοί ανεμόμυλοι, ιστορικά μνημεία όλων των εποχών ακουμπούν σχεδόν στις δαντελωτές ακρογιαλιές, συνθέτοντας μια μοναδική εικόνα. Κάθε νησί και η Χώρα του. Κάθε νησί και η ιστορία του. Μια ιστορία αιώνων. Αρχαία κατάλοιπα, εκκλησίες, κάστρα και μοναστήρια παραμονεύουν σε κάθε βήμα για να ζωντανέψουν ένα πλούσιο σε μνήμες παρελθόν. Η λαμπερή ομορφιά του τοπίου δένει με τη φιλοξενία των κατοίκων, έτσι που οι Κυκλάδες ταυτίστηκαν με την ιδέα που έχει ο επισκέπτης για κάθε ελληνικό νησί.

Πολλά τα φημισμένα Κυκλαδονήσια, η Μύκονος, με τους γραφικούς ανεμόμυλους, η Πάρος, με τα λευκά μαρμαρά της που στόλισαν πολλούς από τους ναούς της αρχαίας Ελλάδας, η Ίος, με τη χαρακτηριστική αιγαιοπελαγίτικη αρχιτεκτονική της, η Σαντορίνη, με το τρομερό ηφαιστειό της και το μοναδικό

θαμμένο κάτω από τη λάβα αρχαίο οικισμό της, η Σίφνος, με τα παραδοσιακά κεραμικά της. Αλλά και τα άλλα, τα λιγότερο γνωστά ή τα απομονωμένα, διατηρούν το δικό τους απλό τρόπο ζωής και τη δική τους αρχέγονη ομορφιά, με τα μικρά και μεγάλα κάτασπρα σπίτια, τους πλακόστρωτους δρόμους με τα σφηνωμένα σε κάθε γωνιά εκκλησάκια, τα κάστρα, τα μοναστήρια προκαλούν τον επισκέπτη να τα γνωρίσει.

Παρά τους πολλούς και διάφορους κατακτητές που πέρασαν από τα νησιά στο διάβα των χρόνων, οι Κυκλάδες δεν έχασαν το χαρακτήρα τους. Ήθη, έθιμα και παραδόσεις αιώνων διατηρούνται ακόμη μέχρι σήμερα και κάθε νησί έχει τη δική του γοητευτική ιστορία που θέλγει τον επισκέπτη, προσφέροντάς του πλούσιες σε ομορφιά εικόνες, έτσι που να μην ξέρει τι να πρωτοθυμηθεί και τι να ξεχάσει.

Ο ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ

Οι Κυκλάδες αποτελούν ένα σύμπλεγμα από 39 μικρά και μεγάλα νησιά, από τα οποία τα 25 κατοικούνται. Απλώνονται στο Κεντρικό και το Νότιο Αιγαίο, ανάμεσα στο Κρητικό, το Ικάριο και το Μυρτώο πέλαγος. Διοικητικά συγκροτούν έναν αυτοτελή νομό, με πρωτεύουσα την Ερμούπολη της Σύρου. Γεωγραφικά χωρίζονται σε τρεις μεγάλες ενότητες: τις Δυτικές Κυκλάδες (στις οποίες ανήκουν τα νησιά Κέα, Κύθνος, Σέριφος, Σίφνος, Κίμωλος, Μήλος και Φολέγανδρος), τις Κεντρικές (Σύρος, Πάρος, Αντίπαρος, Νάξος, Μικρές Αν. Κυκλάδες, Σίκινοσ, Ίοσ, Θήρα -Σαντορίνη- και Ανάφη) και τις Ανατολικές (Άνδρος, Τήνοσ, Μύκονοσ, Ρήνεια, Δήλοσ, Αμοργόσ).

Σύμφωνα με τους γεωλόγους τα νησιά σχηματίστηκαν μετά από αλληπάλληλεσ αναστατώσεισ, κατακερματισμούσ και άλλεσ γεωλογικέσ μεταβολέσ τησ στεριάσ, που πριν από εκατομμύρια χρόνια υπήρχε στο χώρο του Αιγαίου. Σεισμοί και εκρήξεισ ηφαιστειών συντέλεσαν ώστε να αποκτήσουσ οι Κυκλάδεσ το ιδιότυπο σχήμα που έχουσ σήμερα. Το έδαφοσ τουσ είναι ορεινό,

πλούσιο σε μεταλλεύματα και πετρώματα, που αποτέλεσαν από την αρχαιότητα ήδη πηγή πλούτου για τα περισσότερα νησιά. Όχι μόνο γνωστά αλλά και σε μεγάλη χρήση είναι σήμερα τα μάρμαρα της Τήνου, της Πάρου, της Άνδρου, της Νάξου, της Σίφνου, ο πωρόλιθος της Κιμώλου, η ηφαιστειακή γη και η κίσηρη (ελαφρόπετρα) της Θήρας, κ.ά., που χρησιμοποιούνται όχι μόνο σαν δομικά αλλά και σαν διακοσμητικά υλικά.

Το κλίμα τους είναι εύκρατο, με ήπιους χειμώνες και δροσερά καλοκαίρια, που οφείλεται στους βορειοανατολικούς ανέμους που φυσούν τους καλοκαιρινούς μήνες, τα γνωστά μελέμια. Το ήπιο κλίμα και το ορεινό έδαφος προσδιόρισαν και την οικονομία των νησιών και τις ασχολίες των κατοίκων. Οι περισσότεροι Κυκλαδίτες απασχολούνται στη θάλασσα (εμπορική ναυτιλία, αλιεία). Αρκετή ανάπτυξη έχουν όμως, παρά το ορεινό του εδάφους, και η γεωργία με την κτηνοτροφία, ενώ μεγάλη ανάπτυξη έχει η αμπελουργία, έτσι που σε αρκετά νησιά (Θήρα, Πάρος κ.ά.) να παράγονται εκλεκτά κρασιά. Βέβαια τα τελευταία χρόνια μεγάλο μέρος της οικονομικής ζωής των Κυκλάδων στηρίζεται στον τουρισμό, που σημειώνει κάθε χρόνο μεγάλη αύξηση. Το ξεχωριστό περιβάλλον των νησιών, τα κάτασπρα σπίτια, οι γραφικές αμμουδιές, οι πολλές αρχαιότητες συντέλεσαν ώστε πολλά από τα νησιά να εξελιχθούν σε τουριστικά θέρετρα με παγκόσμια προβολή.

Για κάθε ταξιδιώτη οι Κυκλάδες αναδεικνύουν μια διαφορετική και μοναδική σύνθεση πολλών μικρών κόσμων. Εδώ μπορείτε να βρείτε την ησυχία, την γαλήνη αλλά και την έντονη κοσμοπολίτικη και νυχτερινή ζωή.

ΑΜΟΡΓΟΣ

Είναι το ανατολικότερο νησί των Κυκλάδων και το πιο κοντινό στην Αστυπάλαια και τα υπόλοιπα Δωδεκάνησα. Το νησί με τα 2 λιμάνια, τα γραφικά Καταπολα και τον Όρμο Αιγιαλης με τη θαυμάσια αμμουδιά. Με την παραδοσιακή Χώρα χτισμένη ψηλά στα κακοτράχηλα βουνά του κι ακόμα με το

ξακουστό μοναστήρι της Χοζοβιώτισσας που φαντάζει κατάσπρω, κρεμασμένο στο βράχο ενός θεόρατου γκρεμού. Μια βόλτα στα χωριά χαρίζει εικόνες λιτής κυκλαδίτικης αρχιτεκτονικής και θαυμάσια πανοραμική θέα. Για τους λάτρεις της φύσης τα παλιά μονοπάτια του νησιού προσφέρουν αξέχαστες διαδρομές αποκαλύπτοντας τη σπάνια χλωρίδα της Αμοργού, τα βότανα και τα αγριολούλουδα.

Θα πάτε σε αυτήν με φέρι - μποτ από τον Πειραιά (όλο το χρόνο) (138νμ) τη Ραφήνα (μόνο τους καλοκαιρινούς μήνες), τις Κυκλάδες και τα Δωδεκάνησα. Το καλοκαίρι μπορείτε να πάτε και με ταχύπλοο από τον Πειραιά ή την Ραφήνα. Στο εσωτερικό του νησιού οι μετακινήσεις γίνονται με τα λεωφορεία και σε πολλές παραλίες πηγαίνει καΐκι.

Παρόλο που η τουριστική υποδομή στο νησί βρίσκεται ακόμα στα σπάργανα, εντούτοις τα ξενοδοχεία και τα δωμάτια που διαθέτει μπορούν να εξυπηρετήσουν πολλούς παραθεριστές. Το νησί προσφέρεται για όσους αναζητούν ήσυχες διακοπές μέσα σε ένα φυσικό περιβάλλον που συνταιριάζει τη θάλασσα, το βουνό και την πεδιάδα, μαζί με πολλά αξιοθέατα.

Υπάρχουν: αγροτικά ιατρεία, φαρμακεία, ελικοδρόμιο για επείγουσες περιπτώσεις
τουριστικά γραφεία, Ο.Τ.Ε., ΕΛΤΑ.

ΑΝΑΦΗ

Μακριά από τις υπόλοιπες Κυκλάδες η Ανάφη διατηρεί άθικτη τη φυσική της ομορφιά και το ιδιαίτερο χρώμα της. Ένα μικρό νησί μ' ένα δυσανάλογα ψηλό βουνό, ένα πρωτόγονο λιμανάκι και η Χώρα κατάσπρω, χτισμένη ψηλά.

Αυτή είναι η πρώτη εντύπωση από την Ανάφη που κρύβει όμως και τη δική της χάρη και γοητεία.

Στο νησί αυτό παίρνουμε μια γεύση από αυτό που λέγεται γαλήνη, απλότητα, φυσική ζωή, κολύμπι σε καθαρά νερά, φαγητό σε γραφικά ταβερνάκια παρέα με φιλόξενους κατοίκους και διαμονή σε απλά δωμάτια μακριά από το θόρυβο και την πολυτέλεια. Ένας αυτοκινητόδρομος μήκους 2 χλμ. ενώνει το λιμάνι με τη Χώρα.

Η τουριστική υποδομή μικρή το ίδιο και το οδικό δίκτυο. Γίνονται μετακινήσεις εκτός από το λεωφορείο που συνδέει το λιμάνι με τη Χώρα και με εκδρομικά σκάφη.

Στο νησί υπάρχουν και ιαματικές πηγές που προς το παρόν είναι ανεκμετάλλευτες.

Υπάρχει ένα γραφείο τουρισμού, αγροτικό ιατρείο, λιμεναρχείο, αστυνομία και ΕΛ.ΤΑ.

Εκτελούνται όλο το χρόνο δρομολόγια από τον Πειραιά με φέρι μποτ (13 ώρες) και με τις γραμμές ενδοεπικοινωνίας των νησιών Αιγαίου με Ίο, Νάξο, Πάρο, Σαντορίνη, Σίκινο, Σύρο και Φολέγανδρο.

Το νησί προσφέρεται για ψάρεμα (πλούσιος ψαρότοπος) αλλά και για κυνήγι (μεγάλη ποικιλία θηραμάτων - αγριοκούνελα, τρυγόνια, πέρδικες, τσίχλες).

ΑΝΔΡΟΣ

Νησί γνωστό για τη μεγάλη ναυτική παράδοση των κατοίκων του, οι οποίοι και σήμερα συνεχίζουν να ακολουθούν το ναυτικό επάγγελμα.

Η Άνδρος διαφέρει αρκετά από τις άλλες Κυκλάδες. Το περιβάλλον είναι όλο αντιθέσεις. Βραχώδεις ακτές εναλλάσσονται με αμμουδερές παραλίες. Τα

βουνά διαδέχονται περιβόλια, άφθονα τρεχούμενα νερά και πηγές, όπως η γνωστή Σάριζα. Τόπος πολιτισμού στην Άνδρο όλο το χρόνο υπάρχουν δραστηριότητες με κάποιο καλλιτεχνικό ή πνευματικό ενδιαφέρον. Η παράδοση βρίσκεται παντού. Στο Αρχαιολογικό, το Ναυτικό το Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης. Στην αρχαία Ζαγορά έναν από τους σημαντικότερους οικισμούς από την Γεωμετρική εποχή. Στα σπίτια και τα δρομάκια, στα κάστρα και τα μοναστήρια, στους νερόμυλους και τους ανεμόμυλους.

Στο νησί υπάρχει άριστη τουριστική υποδομή και τα ΚΤΕΛ εξυπηρετούν τις μετακινήσεις στο εσωτερικό.

Υπάρχει ο Ναυτικός Όμιλος Άνδρου για κωπηλασία και ιστιοπλοΐα. Τον Αύγουστο οργανώνονται ιστιοπλοϊκοί αγώνες. Και στα 3 λιμάνια του νησιού λειτουργεί σταθμός ανεφοδιασμού σε νερό για τα σκάφη και για καύσιμα στη Χώρα.

Η σύνδεση της Άνδρου με το λιμάνη της Ραφήνας είναι πολύ συχνή και με δρομολόγια που πραγματοποιούνται με φεριμπότ όλο το χρόνο και ταχύπλοα το μεγαλύτερο διάστημα του χρόνου. Συνδέεται επίσης και με όλα τα γειτονικά νησιά.

Υπάρχουν: Αστυνομία, Λιμεναρχείο, Φαρμακεία, Κέντρο Υγείας, Ο.Τ.Ε., ΕΛ.ΤΑ.

ΑΝΤΙΠΑΡΟΣ

Μικρό νησί με καταγάλανα νερά και χρυσές αμμουδιές. Βρίσκεται δυτικά της Πάρου από την οποία τη χωρίζει ένας στενός πορθμός. Το νησί, φημισμένο για το σπήλαιό του με τους εντυπωσιακούς σταλακτίτες και σταλαγμίτες που το κοσμούν αλλά και με αρχαιολογικό ενδιαφέρον που παρουσιάζει, αποτελεί σημείο έλξης πολλών τουριστών κάθε χρόνο.

Πυκνά δρομολόγια συνδέουν καθημερινά την Αντίπαρο με την πρωτεύουσα της Πάρου την Παροικία, ενώ συγκοινωνία υπάρχει και από την ακτή της Πούντας, από όπου το πέρασμα διαρκεί 10 λεπτά. Στο νησί δεν κυκλοφορούν αυτοκίνητα, πράγμα που το κάνει ιδανικό για οικογενειακές διακοπές. Ολόκληρο το νησί έχει ένα χωριό, χτισμένο κοντά στο λιμάνι και γύρω από τον παλιό πυρήνα του μεσαιωνικού κάστρου.

Υπάρχουν: ξενοδοχεία, ενοικιαζόμενα δωμάτια και κάμπινγκ. Λιμεναρχείο, Αστυνομία, Κοινότητα και Περιφ. Ιατρείο.

ΔΗΛΟΣ

Το νησί που αποτελεί το κέντρο των Κυκλάδων και αποτελεί ένα μεγάλο αρχαιολογικό χώρο από τους σημαντικότερους της Ελλάδας. Ακατοίκητη σήμερα και έρημη, η Δήλος φέρνει μνημεία πέντε χιλιάδων ετών. Ερείπια ναών, ιερών, της αρχαίας αγοράς, του θεάτρου, του γυμνασίου και των σπιτιών μαρτυρούν το μεγαλείο του νησιού, το οποίο αποτέλεσε θρησκευτικό, πνευματικό και πολιτικό κέντρο όλου του Αιγαίου.

Πολύ κοντά στη Μύκονο επικοινωνεί με το λιμάνι της με μικρά καΐκια που εκτελούν δρομολόγια κάθε μέρα καθώς και από τα άλλα νησιά των Κυκλάδων. Σήμερα η Δήλος δέχεται το προσκύνημα χιλιάδων Ελλήνων και ξένων.

Στο νησί απαγορεύεται η διανυκτέρευση.

ΙΟΣ

Πολλοί πιστεύουν πως είναι το πιο όμορφο νησί των Κυκλάδων με καταγάλανη θάλασσα ιδανική για κολύμπι και ψάρεμα, καταπράσινη φύση - το καλοκαίρι - με ελαιώνες και αμπέλια.

Η κοσμοπολίτικη Ίος συγκεντρώνει κόσμο από κάθε άκρη της γης και θεωρείται το νησί της νεολαίας για την έντονη νυχτερινή ζωή που προσφέρει.

Στο νησί υπάρχουν πολλές και γνωστές ιδιωτικές γκαλερί, Αρχαιολογικό και Λαογραφικό Μουσείο, Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης.

Υπάρχει καλή τουριστική υποδομή. Λεωφορεία εκτελούν πυκνά δρομολόγια στο εσωτερικό του νησιού.

Το νησί συνδέεται με φεριμπότ και με πυκνά δρομολόγια όλο το χρόνο, με το λιμάνι του Πειραιά και της Ραφήνας. Τους καλοκαιρινούς μήνες με το λιμάνι της Θεσσαλονίκης. Ακόμα και με ταχύπλοα από το λιμάνι του Πειραιά και της Ραφήνας τους περισσότερους μήνες του χρόνου και με τη γραμμή ενδοεπικοινωνίας των νησιών Αιγαίου.

ΜΙΚΡΕΣ ΚΥΚΛΑΔΕΣ

Νησιά της "άγονης γραμμής" πριν λίγα χρόνια, έγιναν γνωστά χάρη στις όμορφες αμμουδιές τους, τα άφθονα ψάρια και την απλή και ήσυχη ζωή που προσφέρουν.

Απ' αυτά η Ηρακλεία, η Σχοινούσα και τα Κουφονήσια βρίσκονται τρία περίπου μίλια νότια της Νάξου. Λίγο πιο πέρα η Κέρος, το ακατοίκητο νησί με τα πολλά αρχαιολογικά ευρήματα και τέλος η Δονούσα, ανατολικά της Νάξου και κάπως απομονωμένη. Πολύ κοντά σε όλα η Αμοργός με την οποία έχουν τακτική επικοινωνία, όπως και με τη Νάξο.

Όλα τα νησιά συνδέονται με τον Πειραιά με φεριμπότ και το καλοκαίρι με τα ταχύπλοα καταμαράν. Η Ηρακλεία, η Σχοινούσα και τα Κουφονήσια συνδέονται επίσης με τη Ραφήνα Αττικής με "ιπτάμενα δελφίνια".

Από τις Μικρές Ανατολικές Κυκλάδες μπορεί να επισκεφτεί κανείς πολλά από τα νησιά των Κυκλάδων και το καλοκαίρι να φτάσει ως τα Δωδεκάνησα.

Παρόλο που τα νησιά αυτά δεν έχουν ακόμα αναπτυχθεί τουριστικά, εντούτοις τα λίγα μικρά ξενοδοχεία και τα ενοικιαζόμενα δωμάτια που διαθέτουν μπορούν να εξυπηρετήσουν ένα αριθμό επισκεπτών.

Στις Μικρές Ανατολικές Κυκλάδες δεν υπάρχουν αυτοκίνητα, εκτός από μερικά αγροτικά. Ευκαιρία λοιπόν για πεζοπορία, μιας και οι αποστάσεις είναι μικρές ή για βόλτες με καϊκι στις πανέμορφες αμμουδιές τους.

ΚΕΑ

Είναι το πιο κοντινό νησί στην Αττική απ' όλα τα Κυκλαδονήσια. Έχει εύκολη πρόσβαση από το Λαύριο (3 ώρες) και συνδέεται όλο το χρόνο με το λιμάνι της Κύθνου. Η τουριστική υποδομή είναι περιορισμένη και ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες δημιουργείται πρόβλημα στέγης.

Υπάρχουν πολλές φυσικές ομορφιές, μοναστήρια και αρχαιολογικοί χώροι.

Οι μετακινήσεις στο εσωτερικό του νησιού γίνονται με λεωφορεία αλλά υπάρχουν και ταξί.

ΚΙΜΩΛΟΣ

Η Κίμωλος είναι ένα μικρό νησί των Δυτικών Κυκλάδων και βρίσκεται πολύ κοντά στη Μήλο με την οποία συνδέεται με τοπικά δρομολόγια. Νησί ορεινό (ψηλότερη κορυφή Παλιόκαστρο, 397μ.) έχει έκταση 36 τ.χλμ. και 750 περίπου κατοίκους. Μακριά από τους τουριστικούς δρόμους, με απότομες ακτές στα βόρεια, απάνεμες στα νότια, με ρηχά νερά και λιμανάκια,

προσφέρεται για όσους θέλουν να νιώσουν στις διακοπές τους απομονωμένοι κοντά στη φύση. Θεωρείται, πάντως, από τα πρώτα νησιά στις προτιμήσεις των νέων.

Στο νησί εκτός από τη Χώρα και τον οικισμό στην Ψάθη, άλλα χωριά δεν υπάρχουν. Δεν διαθέτει επίσης πολλά κρεβάτια και εστιατόρια. Πάντως, τα λίγα ενοικιαζόμενα δωμάτια, τα ταβερνάκια και η φιλοξενία των κατοίκων καλύπτουν τις ανάγκες κάθε καλοπροαίρετου επισκέπτη. Στην Κίμωλο μπορείτε να φτάσετε είτε με πλοίο της γραμμής είτε από τη Μήλο (Πολλώνια).

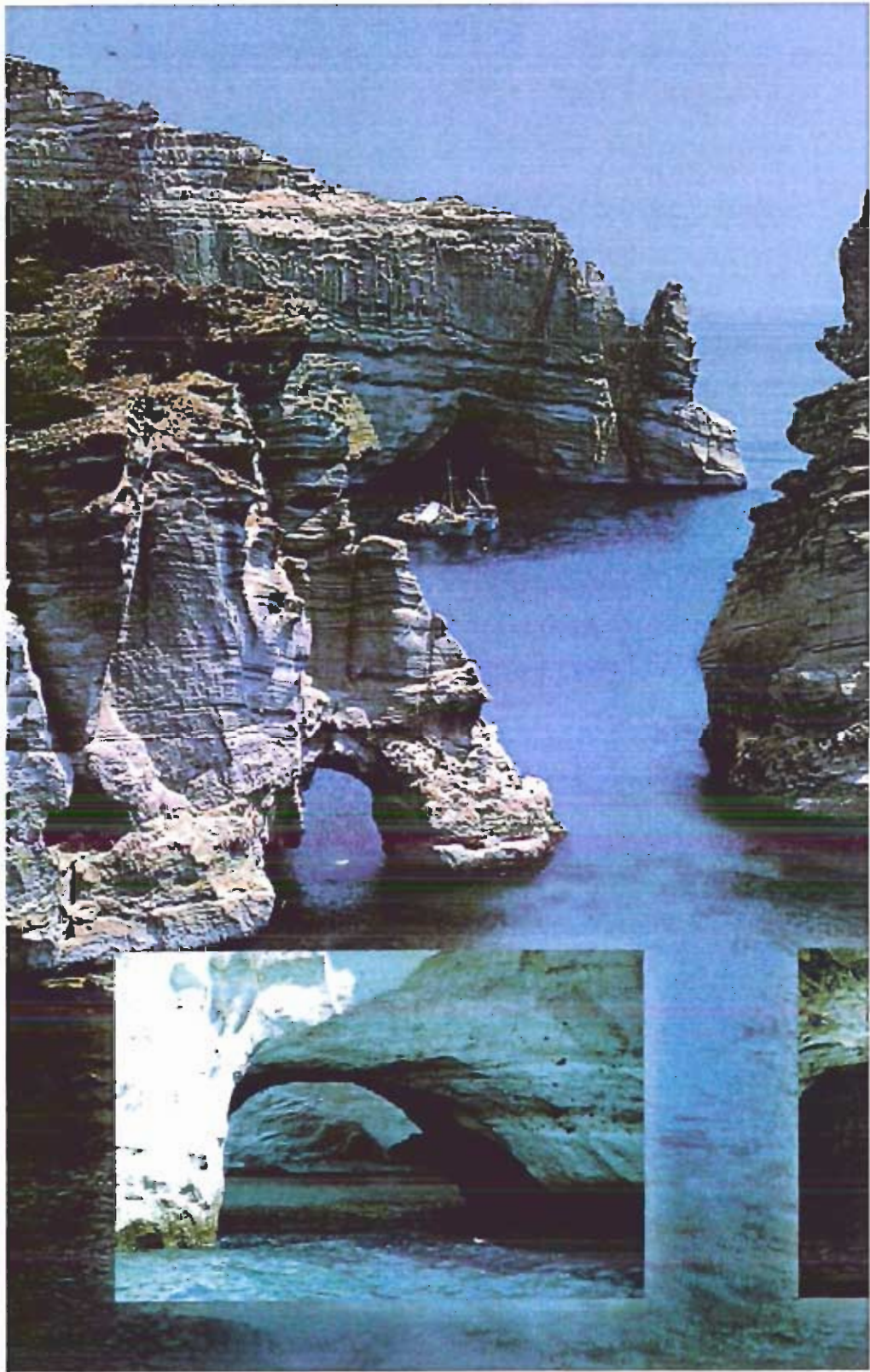
Ακόμα συνδέεται με τις γραμμές ενδοεπικοινωνίας όλο το χρόνο με πολλά νησιά του Αιγαίου.

ΚΥΘΝΟΣ

Η Κύθνος ή Θερμιά βρίσκεται ανάμεσα στην Κέα, τη Σύρο και τη Σέριφο και ανήκει στο σύμπλεγμα των Δυτικών Κυκλάδων.

Νησί με ήρεμη φύση, ομαλές ακτές με καθαρά ρηχά νερά και κολπίσκους, προσφέρεται για οικογενειακές διακοπές, αφού έχει μείνει μακριά από τον τουρισμό. Ο επισκέπτης μπορεί να χαρεί την αυθεντική νησιώτικη ζωή και να εξυπηρετηθεί εύκολα. Στο νησί υπάρχουν ιαματικές πηγές κατάλληλες για ρευματισμούς, καρδιοπάθειες και γυναικολογικές παθήσεις. Στην Κύθνο θα φτάσετε από το Λαύριο, τον Πειραιά ή την Ραφήνα. Λιμάνι του νησιού είναι ο Μέριχας, που εξελίσσεται τα τελευταία χρόνια σε παραθεριστικό κέντρο. Το νησί προσφέρεται και για μινι-διακοπές τα Σαββατοκύριακα.

Ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ξωκλήσια και οι ανεμόμυλοι, διάσπαρτα στο νησί. Η Κύθνος ηλεκτροδοτείται κατά ένα μέρος από αιολικό (ανεμογεννήτριες) και ηλιακό σταθμό (ηλιακοί συλλέκτες).

Το οδικό δίκτυο είναι καλό και λεωφορεία καλύπτουν τις μετακινήσεις στο εσωτερικό.

Υπάρχει: Αστυνομία, Κοινότητα, Ο.Τ.Ε, ΕΛ.ΤΑ. και Περιφ. Ιατρείο.

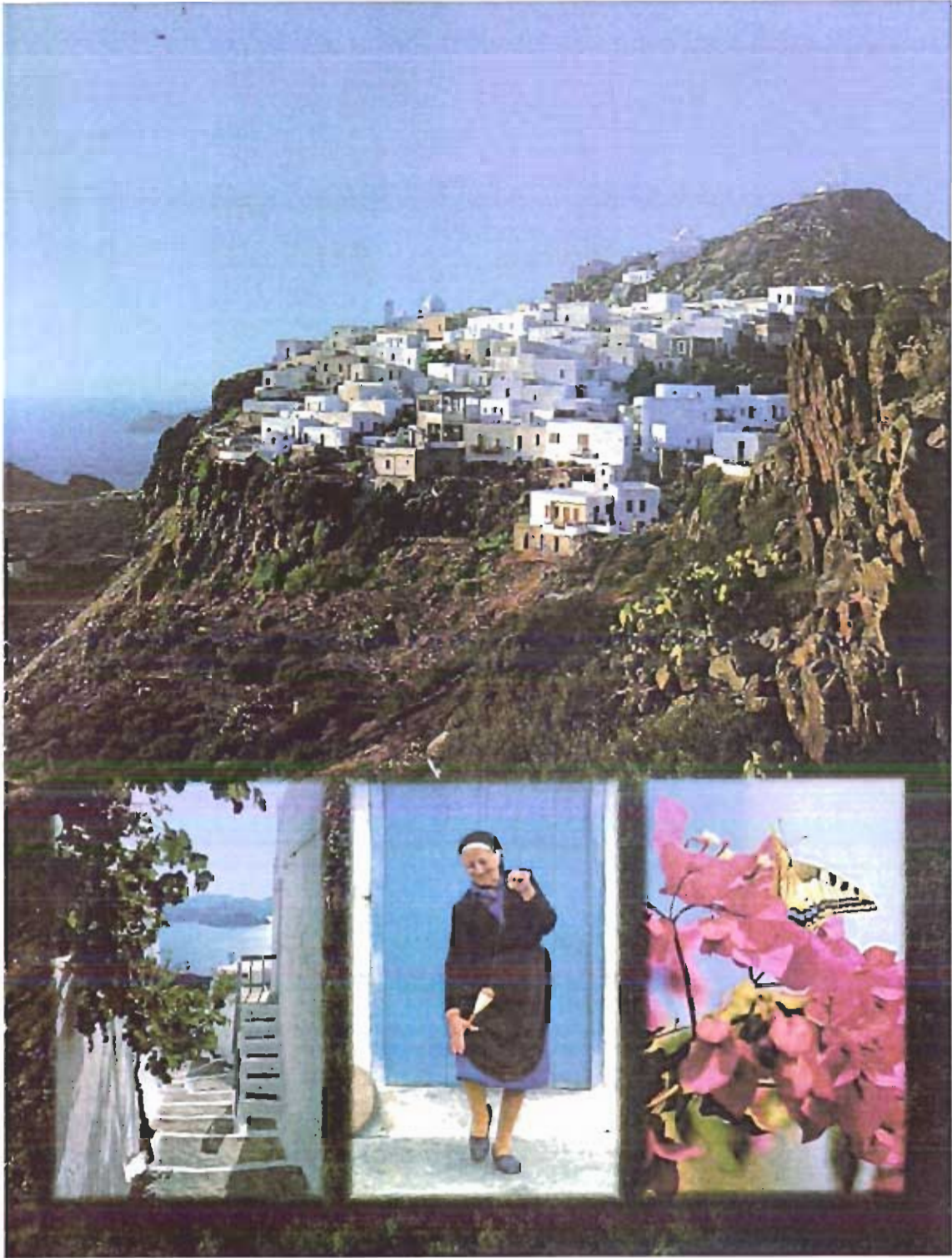
ΜΗΛΟΣ

Η Μήλος είναι ένα από τα μεγαλύτερα νησιά των Δυτικών Κυκλάδων. Έχει έκταση 151 τ. χλμ. και 4.550 κατοίκους. Ξεχωρίζει από τα άλλα νησιά των Κυκλάδων τόσο για την ηφαιστειακή σύσταση του εδάφους της (σε πολλά σημεία της έχει πηγές με θερμά ιαματικά νερά) όσο και για το πλούτο σε ορυκτά κοιτάσματα υπέδαφός της. Τα μεταλλεία που λειτουργούσαν ανέκαθεν στο νησί αποτελούσαν πηγή σημαντικού πλούτου.

Το χαρακτηριστικό του νησιού είναι το πελατόσχημο τεράστιο σε βάθος λιμάνι του, ένα από τα μεγαλύτερα της Μεσογείου, το οποίο και χωρίζει σχεδόν το νησί σε δύο τμήματα. Το βορειοανατολικό που είναι και πυκνοκατοικημένο και το νοτιοδυτικό, στο οποίο κυριαρχεί ο ορεινός όγκος του Προφήτη Ηλία (751 μ.) και είναι αραιοκατοικημένο.

Νησί με τυπική κυκλαδίτικη αρχιτεκτονική σε πολλά χωριά του, έχει καλό οδικό δίκτυο και πυκνή συγκοινωνία, προϋποθέσεις που διευκολύνουν τις μετακινήσεις στο εσωτερικό. Τα πολλά αξιοθέατα - αρχαιότητες και μνημεία όλων των εποχών, ανάμεσα στα οποία και οι μοναδικές κατακόμβες - οι καταπράσινες περιοχές, οι καθαρές αμμουδιές και τα πολλά όμορφα τοπία συντελούν ώστε το νησί να έχει τα τελευταία χρόνια σημαντική τουριστική ανάπτυξη. Το μεγαλύτερο όμως μέρος του τουρισμού συγκεντρώνεται στον Αδάμαντα και έτσι οι μετακινήσεις, η διαμονή, η διατροφή και η απόλαυση της θάλασσας στο υπόλοιπο νησί γίνονται πολύ πιο άνετα. Στα πλεονεκτήματα προσθέστε την ηρεμία της νησιώτικης ζωής, που δεν έχει χαθεί εδώ.

Η Μήλος συνδέεται με φεριμπότ και ταχύπλοα από τον Πειραιά ή με αεροπλάνο από την Αθήνα. Συγκοινωνία υπάρχει και με τα άλλα νησιά των Δυτικών Κυκλάδων.

Στο νησί λειτουργούν:

Στην Πλακιά: Αρχαιολογικό Μουσείο
Ιστορικό - Λαογραφικό Μουσείο

Στον Αδάμαντα: Μεταλλευτικό Μουσείο
Εκκλησιαστικό Μουσείο

Στο νησί πραγματοποιείται και το ετήσιο "Φεστιβάλ Μήλου" που διοργανώνεται από τον Δήμο Μήλου με την χορηγία της Αργυρομεταλλευμάτων και Βαρυτίνης. Ήδη από πέρυσι το Φεστιβάλ απέκτησε πλουσιότερο περιεχόμενο καθώς δεν αρκείται πλέον μόνο στις καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, αλλά περιλαμβάνει και δραστηριότητες των πολιτιστικών φορέων της Μήλου.

Πραγματοποιούνται εκθέσεις, συναυλίες, θεατρικές παραστάσεις, μουσικοχορευτικές βραδιές, ομιλίες και εκδηλώσεις με θέμα την τοπική παράδοση. Η έναρξη του Φεστιβάλ, που θα διαρκέσει όλο τον Ιούλιο, θα γίνει το πρώτο Σαββατοκύριακο του μήνα, παράλληλα με τα εγκαίνια έκθεσης φωτογραφίας στο Μεταλλευτικό Μουσείο (διάρκεια ως τον Σεπτέμβριο). Τέλος σημαντικά συνέδρια, διεθνούς ενδιαφέροντος διοργανώνονται στο Συνεδριακό Κέντρο Μήλου "Γεώργιος Ηλιόπουλος" στον Αδάμαντα.

Το κέντρο θα συνεισφέρει αφενός στην πολιτιστική αναβάθμιση της Μήλου (αφού εκτός από συνέδρια μπορεί να φιλοξενεί πολιτιστικά γεγονότα, όπως θεατρικές παραστάσεις, μουσικές εκδηλώσεις) και αφετέρου στην οικονομική ανάπτυξη του τόπου, με την περαιτέρω προσέλκυση εναλλακτικών μορφών τουρισμού και τουρισμού υψηλής ποιότητας.

ΜΥΚΟΝΟΣ

Η Μύκονος - ανάμεσα στην Τήνο και τη Νάξο - είναι ένα από τα ωραιότερα νησιά των Κυκλάδων. Βρίσκεται κοντά στη Δήλο, στην οποία οφείλει μεγάλο μέρος της αίγλης της. Κοσμοπολίτικο νησί, με έντονη νυχτερινή ζωή, κρατά ξύπνιους ως το πρωί τους φανατικούς του είδους. Παρά τη μεγάλη τουριστική ανάπτυξή του δεν έχει χάσει την κυκλαδίτικη φυσιογνωμία του ούτε υστερεί σε καθαρές θάλασσες και αμμουδιές. Η Χώρα, κάτασπρη στο φως του ήλιου, με τους γραφικούς ανεμόμυλους, είναι μια από τις γοητευτικότερες κυκλαδίτικες πόλεις. Έχει πολύ καλή τουριστική υποδομή και ποικιλία στον τρόπο ζωής. Πολλοί διάσημοι ξένοι κάνουν τις διακοπές τους στο νησί, ενώ αρκετοί έχουν χτίσει εδώ σπίτια.

Η Μύκονος συνδέεται με αεροπλάνο όλο το χρόνο με Αθήνα και το καλοκαίρι με Σαντορίνη, Ρόδο, Θεσσαλονίκη, Κρήτη.

Με φεριμπότ από Πειραιά, Ραφήνα, Δωδεκάνησα, Κρήτη, Θεσσαλονίκη.

Με ταχύπλοα καταμαράν ή ιπτάμενα δελφίνια από το Πειραιά και Ραφήνα.

Υπάρχει ακόμα και απευθείας σύνδεση αεροπορική με χώρες του εξωτερικού.

ΝΑΞΟΣ

Είναι το μεγαλύτερο νησί των Κυκλάδων, με ψηλότερο βουνό το Ζα (Ζευσ) που φαντάζει από μακριά σαν μια μεγάλη πυραμίδα. Εντυπωσιακή η Χώρα με το φράγκικο κάστρο, μια λευκή μεσαιωνική πολιτεία χτισμένη σ' ένα λόφο πάνω από το λιμάνι κι αριστερά απ' το κάστρο, στην κορφή του μικρού νησιού, που είναι τώρα ενωμένο με τη Χώρα, η τεράστια μαρμάρινη, πύλη του

ναού του Απόλλωνα, η «Πορτάρα». Υπάρχει ακόμα ένα πολύ μικρό νησάκι μέσα στο λιμάνι, που μόλις χωράει τη γραφική εκκλησούλα της Παναγίας της Μυρτιδιώτισσας.

Εύφορο νησί η Νάξος, με πλούσια εναλλαγή τοπίου. Λιβάδια που καταλήγουν σε απέραντες αμμουδιές, ρεματιές που είναι γεμάτες πικροδάφνες και βουνά κακοτράχαλα που κλείνουν στα σπλάχνα τους το μαύρο σμυρίγλι, είναι τα κύρια χαρακτηριστικά της ναξιώτικης φύσης.

Έχει ακόμα γραφικά κυκλαδίτικα χωριά κι αμέτρητους βενετσιάνικους πύργους, παλιές βυζαντινές εκκλησίες και κυρίως τους περίφημους μαρμάρινους κούρους που είναι φτιαγμένοι σε υπερφυσικό μέγεθος.

Πριν λίγα χρόνια η Νάξος παρέμενε μακριά από το μεγάλο τουριστικό ρεύμα. Μα τελευταία τα πράγματα άλλαξαν. Οι επισκέπτες πλήθυναν και μαζί μ' αυτούς και τα ξενοδοχεία. Υπάρχει τώρα ένας οικοδομικός οργασμός, κυρίως στη Χώρα, για να μπορέσει το νησί ν' ανταποκριθεί στην τουριστική κίνηση που ολοένα μεγαλώνει.

Στο κέντρο σχεδόν των Κυκλάδων και πολύ κοντά στην Πάρο, η Νάξος απέχει από τον Πειραιά 103 ν.μ. Η έκτασή της είναι 428 τ.χλμ., το μήκος ακτών 148 χλμ. και ο πληθυσμός της 18.000 κάτοικοι.

Η Νάξος συνδέεται με αεροπλάνο με την Αθήνα ή με φεριμπότ από τον Πειραιά, Ραφήνα, Κυκλάδες, Ικαρία, Σάμο, Δωδεκάνησα και Κρήτη. Το καλοκαίρι συνδέεται και με ταχύπλοο από τον Πειραιά ή τη Ραφήνα.

Το νησί φημίζεται για την ποιότητα των τυριών του, το μέλι και τα κρέατα. Ειδικό προϊόν θεωρείται το κίτρο, από το οποίο παράγεται και το ομώνυμο λικέρ. Άλλα προϊόντα της είναι το μάρμαρο και η σμύριδα, το σκληρό ορυκτό του οποίου η σκόνη χρησιμοποιείται για τη λείανση μετάλλων.

ΠΑΡΟΣ

Η γραφική Πάρος έχει εξελιχθεί τα τελευταία χρόνια σε σημαντικό τουριστικό κέντρο, που συγκεντρώνει κάθε χρόνο όλο και περισσότερους τουρίστες. Παρά την κοσμοπλημμύρα, το νησί διατηρεί την ομορφιά του στους γραφικούς οικισμούς του, με τον έντονο κυκλαδίτικο χαρακτήρα και τη γνήσια κυκλαδίτικη αρχιτεκτονική.

Στο νησί υπάρχουν καθαρές θάλασσες, πραγματικά χρυσές αμμουδιές, μοναχικοί ορμίσκοι και πολυάριθμοι κολπίσκοι που προσφέρονται για κολύμπι και θαλασσινά σπορ. Πεδινό νησί, με χαμηλούς ορεινούς όγκους (ψηλότερη κορυφή 'Άγιοι Πάντες 771 μ., στο κέντρο του νησιού), έχει εύφορες πεδιάδες και φημίζεται για τα αμπέλια του που παράγουν όμορφη ποικιλία ημίγλυκου κρασιού. Ξακουστό είναι και το λευκό παριανό μάρμαρο, από το οποίο κατασκευάστηκαν τα αγάλματα της Αφροδίτης της Μήλου και του Ερμή του Πραξιτέλη.

Η Πάρος συνδέεται με τον Πειραιά και με τη Ραφήνα, με πυκνά δρομολόγια φεριμπότ. Συχνή είναι και η αεροπορική σύνδεση με την Αθήνα. Καθημερινή σύνδεση υπάρχει και με τα άλλα νησιά των Κυκλάδων, καθώς και με την Κρήτη. Χάρη στο καλό οδικό δίκτυο και την καλή συγκοινωνία μπορείτε να κάνετε το γύρο του νησιού και να γνωρίσετε όλα τα αξιοθέατά του.

Στην Πάρο πραγματοποιείται και το Παγκόσμιο Πρωτάθλημα surf και υπάρχουν και όλες οι δυνατότητες για action sports μέχρι και mountain - bike.

Κοντά στην πρωτεύουσα του νησιού βρίσκεται και η γνωστή περιοχή "Πεταλούδες" ένα τοπίο ξεχωριστής ομορφιάς με πυκνή βλάστηση και πολλά νερά. Σημαντική δουλειά γίνεται και από το Σύλλογο Περίθαλψης και Διάσωσης Άγριων Ζώων "ΑΛΚΥΟΝΗ" που φιλοξενεί άγρια και σπάνια ζώα και πουλιά.

Το νησί είναι πολύ αναπτυγμένο τουριστικά και ο επισκέπτης μπορεί να καλύψει οποιαδήποτε ανάγκη του.

Υπάρχουν φαρμακεία, Κέντρο Υγείας, τράπεζες, Λιμεναρχείο, Τουριστική Αστυνομία, ΟΤΕ, ΕΛ.ΤΑ.

Τα λεωφορεία του ΚΤΕΛ πραγματοποιούν όλο το 24ωρο στο εσωτερικό του νησιού πυκνά δρομολόγια αλλά και λάντζες μεταφέρουν τους επισκέπτες σε πολλές παραλίες.

Οι μετακινήσεις διευκολύνονται πολύ και από τα ταξί.

ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ

Η Σαντορίνη (ή Θήρα) είναι ένα από τα νοτιότερα νησιά των Κυκλάδων, ανάμεσα στην Ίο και την Ανάφη. Η επίσκεψή του είναι μια σπάνια εμπειρία. Νησί ηφαιστειογενές, γυμνό, έχει ένα σπάνιο συναρπαστικό περιβάλλον, που οφείλεται αποκλειστικά στις γεωλογικές αναστατώσεις που πέρασε στο διάβα των αιώνων.

Οι ακτές του νησιού είναι απότομες στα δυτικά, ενώ στα νότια και τα ανατολικά είναι ομαλές με απέραντες παραλίες. Το τοπίο στη δυτική πλευρά είναι πραγματικά επιβλητικό, καθώς οι ψηλές και απότομες ηφαιστειογενείς ακτές βυθίζονται στα νερά, ενώ τα κάτασπρα σπίτια του οικισμού έρχονται σε έντονη αντίθεση με το περιβάλλον και μοιάζουν σαν να κρέμονται κυριολεκτικά από το σκούρο βράχο.

Στη Σαντορίνη θα νιώσετε ένα πρωτόγνωρο αίσθημα, καθώς θα περπατάτε πάνω στη θηραϊκή γη, προϊόν της έκρηξης του ηφαιστείου, καθώς θα αντικρίζετε τα χρώματα της θάλασσας που εδώ είναι τελείως διαφορετικά

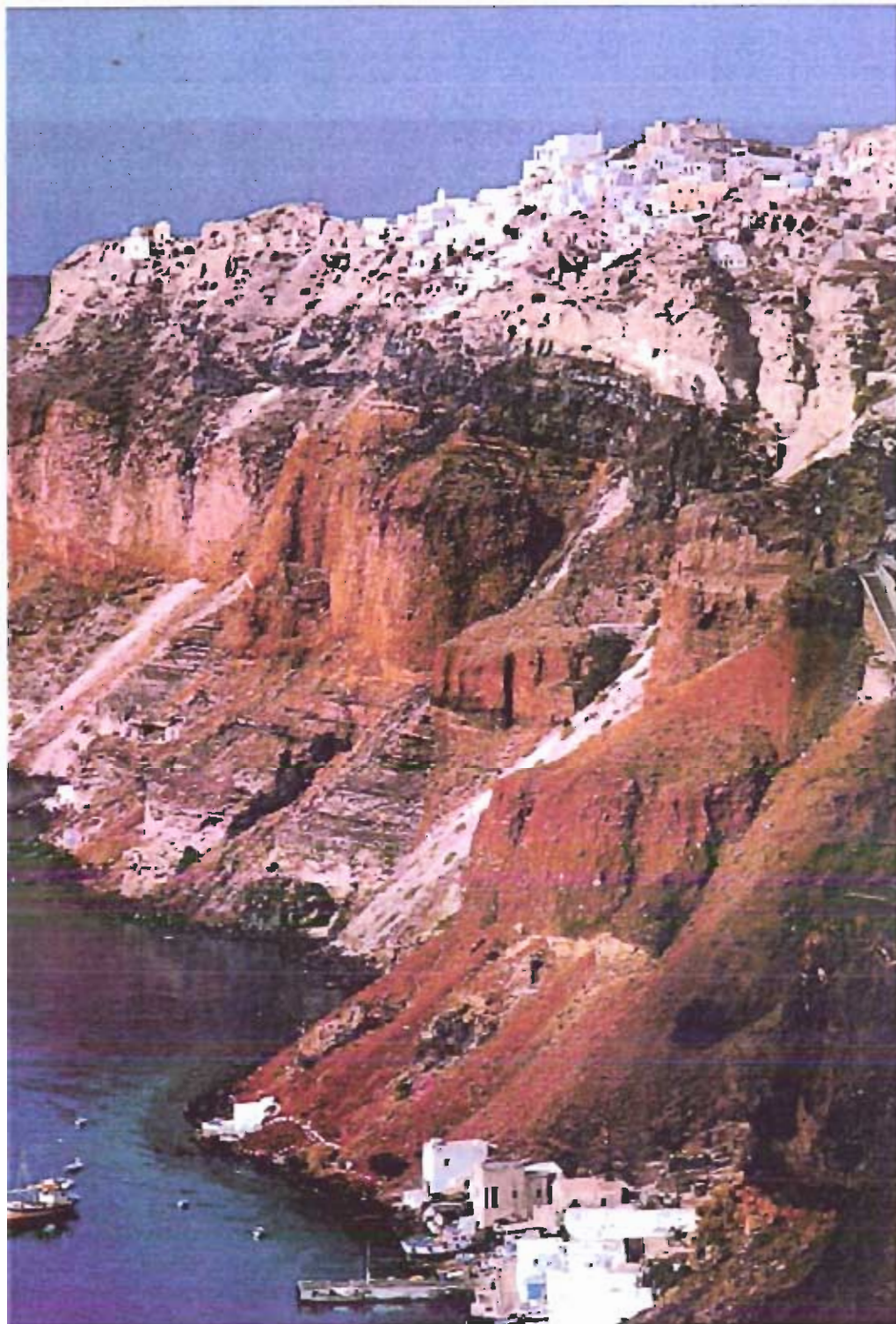
από όλο το Αιγαίο. Η γοητεία της θάλασσας δένει με την άγρια ομορφιά των ακτών και τη γλυκιά συμμετρία της τοπικής αρχιτεκτονικής. Σοκάκια, που τα παίρνεις για αδιέξοδα, στρίβουν απότομα για να σε βγάλουν σε κάποιο σαντορινιό παραδοσιακό σπίτι, σε κάποια ταράτσα πέρασμα, ή στην άκρη του γκρεμού. Από την Οία θα απολαύσετε ένα από τα ωραιότερα ηλιοβασιλέματα του κόσμου, καθώς ο ήλιος κυριολεκτικά βυθίζεται πέρα στη θάλασσα με μοναδικούς ιριδισμούς. Τα τελευταία χρόνια έχει γίνει ένα από τα σημαντικότερα θέρετρα της χώρας μας, που την επισκέπτονται κυρίως νέοι. Ιδιαίτερα τον Αύγουστο κυριολεκτικά «καταλαμβάνεται». Αν θέλετε να απολαύσετε με ηρεμία την άγρια ομορφιά της επισκεφθείτε την καλύτερα άλλη εποχή. Η Σαντορίνη έχει έκταση 76 τ. χλμ, 7.000 κατοίκους και πλαισιώνεται από μικρότερα νησιά, τη Θηρασία, το Ασπρονήσι και την Παλαιά και Νέα Καμένη, που βρίσκονται στο κέντρο της καλδέρας.

Στη Σαντορίνη είναι πολύ εύκολο να φτάσετε. Έχει πυκνή συγκοινωνία τόσο με τον Πειραιά όσο και με τα άλλα Κυκλαδονήσια. Αεροπλάνα -πυκνά δρομολόγια- τη συνδέουν με την Αθήνα, Θεσσαλονίκη και με χώρες του εξωτερικού. Η μοναδική ομορφιά του τοπίου, η γοητεία της λαϊκής αρχιτεκτονικής και οι πλούσιοι αρχαιολογικοί θησαυροί, ιδιαίτερα στο Ακρωτήρι, είναι σίγουρο πως θα σας συναρπάσουν.

Στη Σαντορίνη γίνεται παραγωγή πολύ καλού κρασιού, αλλά και άλλων προϊόντων όπως η κάπαρη, τα μικρά ντοματάκια και τα ξεχωριστά τυριά. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι "Γιορτές Ατλαντίδας" που διοργανώνει κάθε καλοκαίρι ο Δήμος Θήρας με μουσικοχορευτικές εκδηλώσεις εκθέσεις συναυλίες με αποκορύφωμα την εικονική έκρηξη ηφαιστείου με ρίψη χιλιάδων βεγγαλικών.

Στο νησί υπάρχει και συνεδριακό κέντρο εξοπλισμένο με τα πιο σύγχρονα μέσα και ικανό να καλύψει και τις πιο υψηλές απαιτήσεις.

ΣΕΡΙΦΟΣ

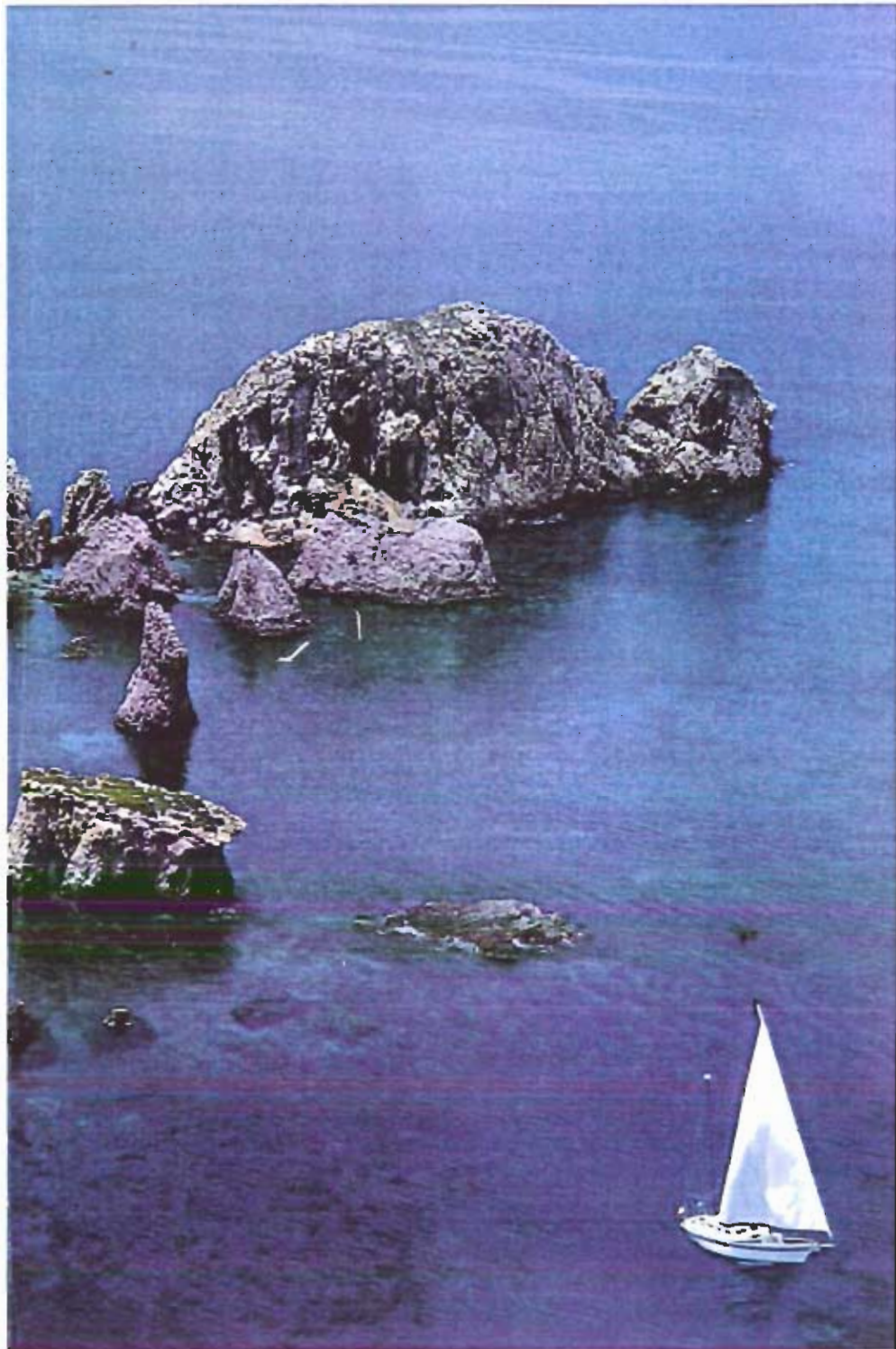
Η Σέριφος είναι από τα ωραιότερα κυκλαδονήσια. Έχει η Χώρα κυριολεκτικά σκαρφαλωμένη στην κορυφή ενός απότομου λόφου που είναι πάνω από το λιμάνι. Μια Χώρα που δίκαια χαρακτηρίστηκε παραδοσιακός οικισμός. Είναι ένα νησί ορεινό με πολλές καταπράσινες κοιλάδες, με μικρούς και μεγάλους κόλπους και αμμουδερές παραλίες, με ιδιαίτερη γοητεία και ξεχωριστή ατμόσφαιρα. Προσφέρεται ιδιαίτερα σε όσους αγαπούν τις ήσυχες διακοπές και την πεζοπορία καθώς υπάρχουν δύο διαδρομές περιβαλλοντικού και ιστορικού ενδιαφέροντος. Η τουριστική υποδομή δεν είναι μεγάλη καθ' ότι οι κάτοικοι του νησιού ασχολούνται περισσότερο με τη γεωργία και τη αλιεία.

Συνδέεται με δρομολόγια με φεριμπτότ και ταχύπλοα με τον Πειραιά. Με τα νησιά των Δυτικών Κυκλάδων τους καλοκαιρινούς μήνες και με τις γραμμές ενδοεπικοινωνίας των νησιών Αιγαίου όλο το χρόνο.

ΣΙΦΝΟΣ

Γραφικό νησί με παράδοση στη κεραμική και τη ζαχαροπλαστική, η Σίφνος - ανήκει στις Δυτικές Κυκλάδες και βρίσκεται στο κέντρο ενός νησιού τριγώνου που σχηματίζουν η Σέριφος, η Κίμωλος και η Πάρος - προσελκύει χιλιάδες επισκέπτες κάθε καλοκαίρι. Τα χωριά της, απλωμένα σε λόφους, ενώνονται σχεδόν με όλα μεταξύ τους και αποτελούν τον κορμό του νησιού, με τα παρακλάδια τους στις αμώδεις παραλίες, άλλες πολυσύχναστες και άλλες απομονωμένες. Κάτασπρα σπίτια, γαλάζιοι τρούλοι, καμπαναριά δυτικού τύπου, ανεμόμυλοι, περιστεριώνες, χωράφια με ξερολιθιές συνθέτουν την εικόνα του νησιού. Τα μοναστήρια και οι εκκλησίες, καθώς και το Κάστρο, αποτελούν σημαντικά αξιοθέατα. Το ίδιο και τα δυο μουσεία: το Αρχαιολογικό στο Κάστρο και το Λαογραφικό στην Απολλωνία. Και βέβαια, τα εργαστήρια κεραμικής.

Νησί με πολύ καλή τουριστική υποδομή και πολύ καλό οδικό δίκτυο. Οι μετακινήσεις στο εσωτερικό διευκολύνονται από λεωφορεία με πολύ τακτικά δρομολόγια, με ταξί, και με καΐκια που πηγαίνουν στις παραλίες.

Πολύ συχνά δρομολόγια ειδικά τους καλοκαιρινούς μήνες πραγματοποιούνται με φεριμπότ και ταχύπλοα από τον Πειραιά.

Οι γραμμές ενδοεπικοινωνίας των νησιών Αιγαίου την συνδέουν όλο το χρόνο με τα γύρω νησιά.

ΣΙΚΙΝΟΣ

Ιδανικό νησί για ήσυχες διακοπές, ανάμεσα σε ζεστούς ανθρώπους, με περιπάτους στους λόφους και κολύμπι σε καθαρά νερά. Στη Σίκινο, που αναπτύσσεται τουριστικά τα τελευταία χρόνια, η παράδοση είναι ακόμη ζωντανή. Παρατηρείται και εδώ, βέβαια, οικοδομική ανάπτυξη, αλλά δεν έχει χαθεί τίποτα από την παραδοσιακή αρχιτεκτονική. Το πράσινο είναι λιγαστό. Πέτρινα πεζούλια - ξερολιθιές - συγκρατούν το χώμα στα χωράφια, πέτρινες είναι και οι μάντρες στη Χώρα και την Αλοπρόνοια. Από την ίδια πέτρα είναι φτιαγμένα και τα παλαιά σπίτια, ασβεστωμένα, με χαρακτηριστικό κατάλευκο χρώμα.

Συνδέεται με φεριμπότ, από τον Πειραιά όλο το χρόνο όχι όμως με καθημερινά δρομολόγια. Τους καλοκαιρινούς μήνες συνδέεται με όλα τα γύρω νησιά με τις γραμμές ενδοεπικοινωνίας νησιών του Αιγαίου.

ΣΥΡΟΣ

Η Σύρος, νησί στην καρδιά του Αιγαίου και πρωτεύουσα του νομού Κυκλάδων, είναι γνωστή από αρχαιοτάτων χρόνων.

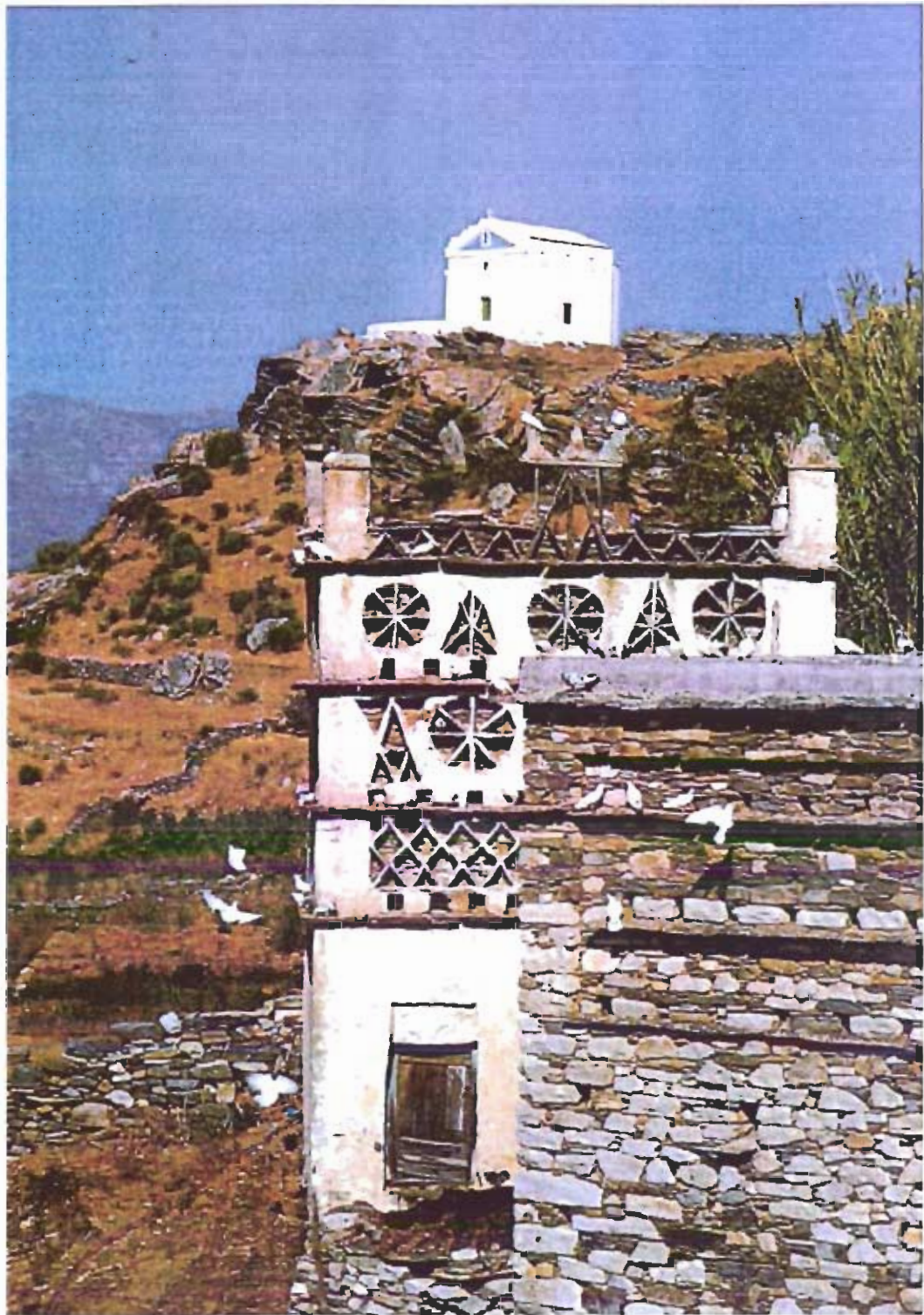
Η ίδρυση και η ζωή της μεσαιωνικής πόλης κτισμένης σε ένα λόφο, είναι συνδεδεμένη με την Φραγκοκρατία, αποτελεί δε ακόμα και σήμερα ένα από τα αξιοθέατα του νησιού, με τα πλακόστρωτα σοκάκια και τα σπίτια που φαντάζουν παραμυθένια σκαρφαλωμένα το ένα πάνω στο άλλο.

Οι κάτοικοι της Σύρου, ασχολούνται με το εμπόριο, την ναυτιλία, τη βιομηχανία, τη γεωργία και τον τουρισμό, που αναπτύσσεται με γοργούς ρυθμούς.

Στα γραφικά παραθαλάσσια χωριά της, Κίνι-Βάρη-Φοίνικα-Γαλησσά-Ντελγκράτσια-Μέγα Γυαλό, με τις καθαρές παραλίες, κατάλληλες για θαλάσσια σπορ: κολύμπι, καταδύσεις ψάρεμα, γουιντ-σέρφιν και ιστιοπλοΐα, μπορεί να απολαύσει κανείς, τους ωραίους μεζέδες και το φρέσκο ψάρι.

Η πρωτεύουσα της Σύρου, η Ερμούπολη, ειρηνικό δημιούργημα της επανάστασης του 1821, είναι ένα μνημείο με περίφημα νεοκλασσικά κτίρια, ξεχωριστής αρχιτεκτονικής, ρομαντισμού, κλασσικού, επηρεασμένου και από τα δυτικά πρότυπα. Τα περισσότερα κτίρια της είναι σχεδιασμένα από Έλληνες, Ιταλούς αλλά Βαυαρούς αρχιτέκτονες μεταξύ αυτών και ο Ερνέστος Τσίλερ που σχεδίασε το Δημαρχείο της. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν, το μουσείο, η βιβλιοθήκη, το ιστορικό αρχείο, το θέατρο και οι περίφημοι ναοί της. Σ' έναν από αυτούς, στην Κοίμηση της Θεοτόκου, υπάρχει η εικόνα της Παναγίας, του Δομίνικου Θεοτοκόπουλου - Ελ Γκρέκο.

Η Σύρος διαθέτει ξενοδοχεία όλων των κατηγοριών, καθώς και πολυάριθμα ενοικιαζόμενα διαμερίσματα, δωμάτια και βίλλες. Συνδέεται καθημερινά με τον Πειραιά (4 ώρες) και με άλλα νησιά με Φεριμπότ, Καταμαράν (2 ώρες) και αεροπλάνο (25 λεπτά), καθώς επίσης υπάρχει τακτική σύνδεση με πλοίο με Θεσσαλονίκη και Κρήτη.

Στο νησί, εκτός από τα μέσα συγκοινωνίας: λεωφορεία και ταξί, ενοικιάζονται αυτοκίνητα, μοτοποδήλατα, ποδήλατα, ιστιοφόρα και σκάφη αναψυχής. Τα εστιατόρια της Σύρου, προσφέρουν καλό και καθαρό φαγητό, οι δε παραδοσιακές ταβέρνες, θαυμάσιους μεζέδες και θαλασσινά.

Λειτουργούν επίσης καφετέριες, ντισκοτέκ και νυχτερινά κέντρα, αθλητικές εγκαταστάσεις, γυμναστήρια και ένα πλούσιο εμπορικό κέντρο. Για όσους προτιμούν κάτι διαφορετικό, οι οργανωμένες εκδρομές, τους προσφέρουν την δυνατότητα να γνωρίσουν καλύτερα τον τόπο, αλλά και τα γύρω νησιά.

ΤΗΝΟΣ

Ένα από τα πιο όμορφα Κυκλαδονήσια, ιερό νησί της Παναγίας, δέχεται χιλιάδες προσκυνητές κάθε χρόνο τον Αύγουστο, που μένουν συνήθως για τρεις μέρες μόνο και φεύγουν πάλι χωρίς ν' ανακαλύψουν το νησί. Έτσι, το εσωτερικό της Τήνου έχει μείνει μακριά από τον τουρισμό και αυτός είναι ο βασικός λόγος που τα σαράντα περίπου χωριά της διατηρούν ανέθευτο τον παραδοσιακό τους χαρακτήρα και τη μοναδική λαϊκή αρχιτεκτονική τους.

Η Τήνος, το τρίτο σε μέγεθος νησί των Κυκλάδων, έχει έκταση 194 τ. χλμ και 7.700 κατοίκους. Πολύ κοντά στην Άνδρο και τη Μύκονο, συνδέεται με πυκνά δρομολόγια τόσο με τον Πειραιά όσο και με τη Ραφήνα. Τοπική σύνδεση υπάρχει με τη Μύκονο και τα γύρω νησιά.

Οι πολλές φυσικές της ομορφιές, το γλυκό και ήπιο κλίμα, η ενδιαφέρουσα αρχιτεκτονική με τους 'κεντητούς' περιστεριώνες, τις βραγιές (σκαλωτά χωραφάκια στα υψώματα) και τα πολυάριθμα ξωκλήσια κάνουν την Τήνο τόπο ευχάριστο για διακοπές.

Οι πιο πολλοί την γνωρίζουν ως νησί της Μεγαλόχαρης. Πέρα απ' αυτό, όμως, η Τήνος είναι γενέτειρα μεγάλων καλλιτεχνών: του Χαλεπά, του Λύτρα, του Γύζη, του Φιλιππότη. Ανέπτυξε την μαρμαρογλυφία όσο κανένας άλλος τόπος. Αυτό το βλέπει κανείς σε κάθε βήμα στα μαρμάρινα υπέρθυρα, στα περίτεχνα καμπαναριά, στους περιστεριώνες. Πουθενά στον κόσμο δεν υπάρχουν ειδικά αρχιτεκτονικά κτίσματα για περιστέρια. Στο νησί υπάρχουν πολλές διαδρομές με μεγάλο περιβαλλοντικό και πολιτιστικό ενδιαφέρον και βιότοπος άγριων πουλιών στην Κολυμπήθρα. Το σεληνιακό τοπίο 'Βολαξ με τους ιδιόρρυθμους ογκόλιθους θεωρείται μοναδικό φαινόμενο σ' όλο τον κόσμο. Στον Τριπόταμο λειτουργεί υψηλότατου επιπέδου σχολή χορού με μαθητές και δασκάλους από όλο τον κόσμο. Στην Κώμη παράγεται το βιολογικά καθαρό κρασί από την μοναδική ποικιλία Ποταμίσια.

Καλό οδικό δίκτυο και λεωφορεία του ΚΤΕΛ διευκολύνουν τις μετακινήσεις στο εσωτερικό του νησιού.

Υπάρχουν φαρμακεία, Κέντρο Υγείας, ΟΤΕ, ΕΛ.ΤΑ., Τράπεζες.

ΦΟΛΕΓΑΝΔΡΟΣ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η Φολέγανδρος είναι το νοτιότερο νησί των Δυτικών Κυκλάδων. Το γεωγραφικό στίγμα του νησιού είναι στην πρωτεύουσα: 36° 42' βόρειο πλάτος και 24° 55' ανατολικό μήκος.

Διοικητικά ανήκει στην περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, στη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κυκλάδων και στο Επαρχείο Μήλου. Από τον Πειραιά απέχει 102 ναυτικά μίλια. Βρίσκεται μεταξύ του νησιού της Μήλου και του νησιού της Σίκινου. Από τη Μήλο η απόσταση είναι 15 χλμ., από τη Σίκινο 5,25 χλμ., από τη Σαντορίνη 22 χλμ. και από τη Νάξο 36 χλμ.

Η Φολέγανδρος έχει έκταση 32,07 τετραγωνικά χλμ. και περίμετρο 31,5 χλμ. Το μήκος της είναι 13 χλμ. και το πλάτος της 1,1 χλμ. στο στενότερο σημείο της, ενώ το σχήμα της είναι επίμηκες.

Ο περιγητής εντυπωσιάζεται από τις απόκρημνες ακτές του νησιού, τις μικρές αλλά γραφικές παραλίες, που είναι προσβάσιμες είτε με σκάφος είτε από τα μονοπάτια του νησιού. Η βλάστηση αποτελείται κυρίως από φρύγανα και χαρακτηρίζεται ως πολύ φτωχή, γιατί το έδαφος είναι πετρώδες με φτωχά χώματα.

Το κλίμα του νησιού, όπως σε όλες τις Κυκλάδες, έχει τα βασικά χαρακτηριστικά του Μεσογειακού κλίματος με ήπιους βροχερούς χειμώνες και ξηρά άνυδρα καλοκαίρια. Το καλοκαίρι χαρακτηρίζεται επίσης από την περίοδο

των μετεμιών (ετησίαι), κατά τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο, ενώ το χειμώνα πολλές φορές παρατηρούνται θυελλώδεις άνεμοι αφού το νησί είναι εκτεθειμένο στους ανέμους του Αιγαίου.

Από τη Φολέγανδρο ο επισκέπτης μπορεί να δει τα γύρω νησιά, όπως τη Μήλο, την Κίμωλο, την Πολύαιγο, τη Σίφνο, το Δεσποτικό, την Αντίπαρο, την Πάρο, τη Νάξο, την Ίο, τη Σίκινο και τη Σαντορίνη. Όταν υπάρχει ατμοσφαιρική διαύγεια, ο παρατηρητής μπορεί να δει ακόμα και την Κρήτη.

Λιγостоί είναι οι κάτοικοι του νησιού, πεντακόσιοι πενήντα οκτώ (558) απογράφηκαν το 1991.

Το νησί της Φολέγανδρου ασκεί μία ακαταμάχητη γοητεία. Οι απόκρημνες πλαγιές της, της χαρίζουν μοναδικότητα και πλημμυρίζουν με θαυμασμό και δέος τον επισκέπτη. Το νησί αυτό σε κάνει να αισθάνεσαι ότι παρατηρείς τον κόσμο από ένα πέτρινο εξώστη της Αιγαιοπελαγίτικης θάλασσας και του γαλάζιου ουρανού.

Η Φολέγανδρος αποκαλύπτεται στον περιηγητή μυστηριακή και ανεξιχνίαστη, που με μία εικαστική διάθεση ανοίγεται και φανερώνει τους θησαυρούς της μέσα από την ιστορία της, την παράδοση, τα ήθη και έθιμά της, την παραδοσιακή αρχιτεκτονική, τα φυσικά τοπία της, τους αγνούς κατοίκους της.

ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ - ΙΣΤΟΡΙΑ

Κατά την παράδοση, οι πρώτοι οι οποίοι αποίκησαν τη Φολέγανδρο ήταν οι Κρήτες. Ο γιος του βασιλιά Μίνωα, ο Φολέγανδρος, έδωσε στο νησί το όνομα του και έγινε κύριος του.

Από διάφορες επιγραφές που έχουν βρεθεί στο νησί, μαρτυρείται ότι οι κάτοικοι του ήταν δωρικής καταγωγής από το γένος των Αιγιδιών που βρισκόταν στη Θήρα.

Ο Bocharl, ευρωπαίος μελετητής, (μέσα του 19ου αιώνα), υποστηρίζει ότι το όνομα του νησιού είναι παράγωγο του φοινικικού Phelekgundari, που σημαίνει τόπος βραχώδης. Ο Γερμανός ερευνητής Fick θεωρεί το όνομα λελεγικής προέλευσης.

«Σιδηρείη», σιδερένιο νησί, ονομάζει ο Στράβων στα «Γεωγραφικά του» (1ος αιώνας μ.Χ) τη Φολέγανδρο για το τραχύ έδαφός της.

Το 425 π.Χ. αναφέρεται ως υποτελής των Αθηναίων, καταβάλλοντος μάλιστα το ποσό των 2.000 δρχ. φόρο προς την Αθήνα, ηγέτιδα δύναμη της Αθηναϊκής Συμμαχίας. Κατά τη Ρωμαϊκή κατοχή χρησιμοποιήθηκε ως τόπος εξορίας από τους Ρωμαίους.

Επί Φραγκοκρατίας η Φολέγανδρος ανήκε στο δουκάτο της Νάξου με τοπικούς ηγέτες τους Γοζαδίνους. Ο Μάρκος Σανούδος κατέκτησε τη Φολέγανδρο το 1212 και εκεί κατασκεύασε μεγάλο φρούριο. Υπό την κυριαρχία των Ενετών το νησί παρέμεινε μέχρι το 1566, περίοδο κατά τη διάρκεια της οποίας ερημώθηκε από τους Τούρκους.

Το 1617 το νησί περνάει στην πλήρη κατοχή των Τούρκων και γίνεται φόρου υποτελής σ' αυτούς.

Το 1715 ο Οθωμανός ναύαρχος Τζανούμ Χότζας, για λόγους προσωπικής έριδας, λεηλατεί και ερημώνει το νησί.

Το 1828 έρχεται και για τη Φολέγανδρο η απελευθέρωση και η ένταξη της στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος.

Το 1848 ιδρύθηκε στο νησί το Δημοτικό Σχολείο και το 1909 στην ίδια θέση, με χρήματα του Συγγρού, χτίζεται νέο νεοκλασικό κτίριο, το οποίο μέχρι σήμερα στεγάζει το Δημοτικό Σχολείο.

Το 1885 συνδέεται το νησί τηλεγραφικά με την υπόλοιπη Ελλάδα. Στη συνέχεια εκτελέστηκαν πολλά αξιόλογα έργα στο νησί.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1920 και μέχρι τα πρώτα χρόνια της δικτατορίας των συνταγματαρχών (1967) το νησί ήταν κατά διαστήματα τόπος εξορίας ποινικών, αλλά κυρίως πολιτικών κρατουμένων.

Από τους ναυτικούς μας ονομάζεται «Πολύκαντρο», ονομασία που προήλθε την περίοδο της Ενετικής κατοχής και διατηρήθηκε μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα.

Συνοπτικές αναφορές στην ιστορία του νησιού:

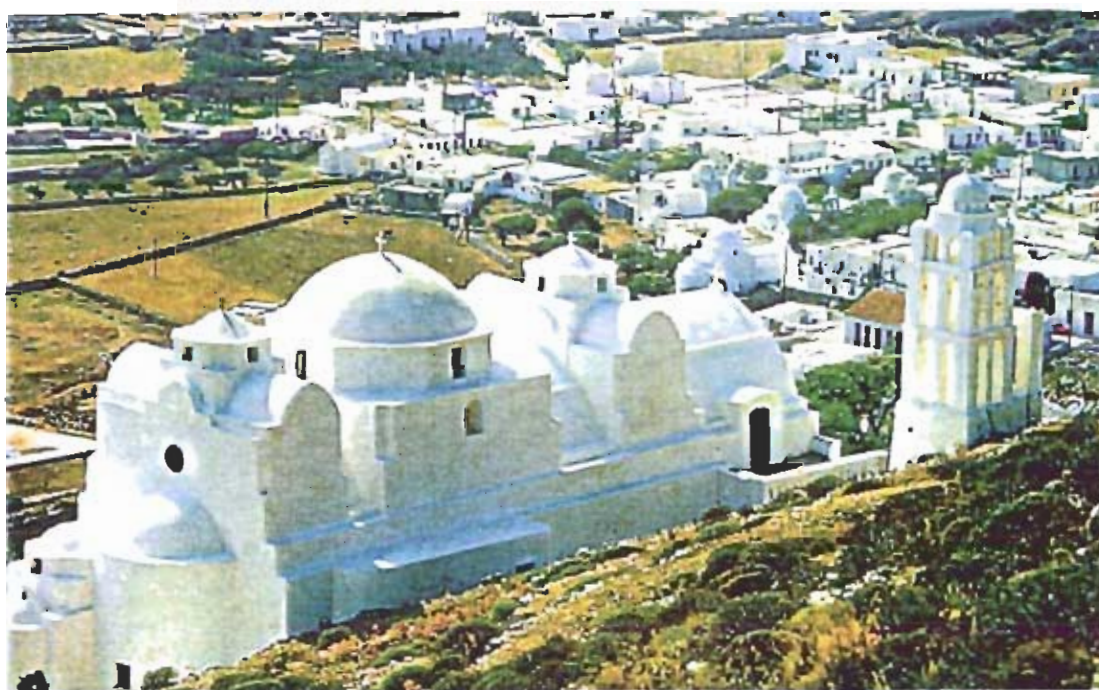
- Μέσα 3ης π.Χ. χιλιετίας μικρός οικισμός στο Καστέλλο.
- 425 π.Χ. φόρου υποτελής στην Αθήνα και καταβολή φόρου 2.000 δρχ.
- Αρχές 3ου π.Χ. αιώνα συμβάλλει στην επισκευή του ναού του Απόλλωνα στους Δελφούς.

- 2ος π.Χ. αιώνας, κοπή χάλκινων νομισμάτων.
- Επί κυριαρχίας των Μακεδόνων ήταν έρημη.
- 1153. Ο Εδριζί, Άραβας γεωγράφος, ονομάζει το νησί Μπελικέντρα
- Επί Ενετοκρατίας ανήκει στο Δουκάτο του Αιγαίου και χτιζεται το Κάστρο.
- 1416 - 1420. Ο Ιταλός μοναχός Chr. Buodelmondi περιγράφει τη Φολέγανδρο έρημη από τις επιδρομές των Τούρκων.
- 1577. Εποικισμός του νησιού από κατοίκους της Σίφνου και της Κρήτης.
- 1607. Δεσπότης του νησιού ο Αγγελέτος Γοζαδίνος, φόρου υποτελής στους Τούρκους.
- 1617. Πλήρης κατοχή των Τούρκων.
- 1715. Ο πασάς Τζανούμ Χότζας ερημώνει το νησί ολοκληρωτικά.
- 1718. Επιστρέφουν από την Πόλη λίγες δεκάδες Φολεγάνδριοι.
- 1770 -1774. Ρωσική κυριαρχία στις Κυκλάδες και στο νησί.
- 1794. Επιδρομή του μανιάτη πειρατή Ζαχαρία.
- 1828. Εντάσσεται στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος, έχει 1000 κατοίκους.
- 1834. Ίδρυση του Δήμου Φολέγανδρου με σφραγίδα του το αρχαίο νόμισμα του νησιού.
- 1870. Το νησί έχει 1500 κατοίκους.
- 1885. Συνδέεται με το τηλεγραφικό δίκτυο της Στερεάς Ελλάδας.
- 1891. Περιλαμβάνεται στα ατμοπλοϊκά δρομολόγια.

- 1900. Ίδρυση σχολείου στην Πάνω Μεριά.
- 1908. Χτίζεται με δωρεά του Ανδρέα Συγγρού το Δημοτικό Σχολείο Χώρας.
- 1941 -1943. Ιταλική κατοχή.
- 1951. Απογράφονται 862 κάτοικοι.
- 1974. Ηλεκτροδοτείται η Χώρα της Φολέγανδρου.
- 1984. Λειτουργία Γυμνασίου στη Χώρα.
- 1986. Λειτουργία δικτύου αποχέτευσης στη Χώρα.
- 1991. Απογράφονται 558 κάτοικοι.
- 1998. Συνένωση κοινοτήτων Χώρας και Πάνω Μεριάς σε ενιαία κοινότητα.

Η Χίος με την υπερώριστη Θύρα στο Αγίο. Δεξιά στο Αόρο η εκκλησία της Παναγίας.

Η Παναγία, πύλω στην Χίος

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΛΙΤΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

Η Φολέγανδρος διοικείται από την ενιαία κοινότητα Φολέγανδρου. Μέχρι το 1998 στο νησί υπήρχαν δύο κοινότητες. Η κοινότητα της Χώρας και η κοινότητα της Πάνω Μεριάς. Το 1998 πραγματοποιήθηκε η συνένωση των δυο κοινοτήτων σε μία, στην κοινότητα Φολέγανδρου με έδρα τη Χώρα (τηλέφωνο και fax.: 02860 41285). Έτσι επιτυγχάνεται η καλύτερη διοίκηση του νησιού όπως και ο καλύτερος προγραμματισμός των αναπτυξιακών έργων.

ΣΗΜΕΡΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥΝ:

Γραφείο ενημέρωσης του πολίτη που υπάγεται στο Υπουργείο Αιγαίου.

Αστυνομικός σταθμός που εδρεύει στη Χώρα - τηλ. 02860 41249.

Αγροτικό Ιατρείο με έναν αγροτικό γιατρό, που εδρεύει στην Πλατεία Γιούντα στη Χώρα και τηλέφωνο: 02860 41221. Ο αγροτικός γιατρός καλύπτει τα επείγοντα περιστατικά. Για σοβαρές περιπτώσεις ειδοποιείται ελικόπτερο. Επίσης, το αγροτικό ιατρείο διαθέτει πλήρες εξοπλισμένο όχημα.

Φαρμακείο δεν υπάρχει στο νησί. Τα βασικά φάρμακα τα διαθέτει ο αγροτικός γιατρός.

Λειτουργεί ένα νηπιαγωγείο και δύο εξατάξια Δημοτικά Σχολεία, ένα στη Χώρα και ένα στην Πάνω Μεριά. Υπάρχει επίσης Γυμνάσιο και Λύκειο.

Υπάρχει ταχυδρομείο και ταχυδρομικό ταμιευτήριο. Ο ταχυδρομικός κώδικας είναι 84011.

Υπάρχει κτίριο του Ο.Τ.Ε., μη στελεχωμένο. Το τηλεφωνικό δίκτυο του νησιού είναι ψηφιακό. Υπάρχουν καρτοτηλέφωνα σε διάφορα σημεία.

Λειτουργεί γραφείο της Δ.Ε.Η, με δύο υπαλλήλους. Η παραγωγή και παροχή ηλεκτρικού ρεύματος γίνεται από τη Σαντορίνη.

Υπάρχει ελικοδρόμιο και για τις νυχτερινές πτήσεις.

Υπάρχει Λιμεναρχείο, αλλά λειτουργεί μόνο κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών μηνών.

Για τα θρησκευτικά τους καθήκοντα οι κάτοικοι εξυπηρετούνται από δύο ιερείς, που υπάγονται στη Μητρόπολη Σύρου.

Υπάρχει ένα πρακτορείο ταξιδιών «Marak Tours and Travel». Τηλ. 02860 41273 - 41198 και Fax: 02860 41149.

Υπάρχει ένας Πολιτιστικός Σύλλογος, «Η Φολέγανδρος».

Υπάρχουν δύο Αγροτικοί Συνεταιρισμοί. Ένας στη Χώρα και ένας στην Πάνω Μεριά.

Οικονομικές υπηρεσίες δεν υπάρχουν. Οικονομικά το νησί υπάγεται στην Οικονομική Υπηρεσία της Σαντορίνης.

Δεν υπάρχει Συμβολαιογραφείο.

Δεν υπάρχει Τράπεζα. Αλλαγή συναλλάγματος και traveler check γίνεται μόνο από το ταχυδρομείο και τα ταξιδιωτικά πρακτορεία.

ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

Το νησί έχει συνολικό οδικό δίκτυο περίπου 32 χιλιομέτρων (χλμ.) από τα οποία είναι ασφαλτοστρωμένα περίπου 11 χλμ., από Καραβοστάση μέχρι λίγο πιο έξω στην Πάνω Μεριά.

Το οδικό δίκτυο στερείται βασικών οδικών υποδομών και έτσι χρειάζεται αυξημένη προσοχή στην οδήγηση λόγω και της παρουσίας οικιακών ζώων σε όλες τις περιοχές.

Υπάρχουν πολλά μονοπάτια που οδηγούν και στις πιο απομακρυσμένες περιοχές.

Οι κάτοικοι του νησιού καθώς και οι επισκέπτες εξυπηρετούνται από δυο λεωφορεία καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου, με συγκεκριμένα τακτικά δρομολόγια που σημειώνονται και βρίσκονται σε πινακίδες στον Καραβοστάση, στη Χώρα και στην Πάνω Μεριά.

Υπάρχει επίσης ένα ταξί με τηλ. 02860 41048 και 0944 693957. Λειτουργεί επίσης ελικοδρόμιο και για ιδιωτικές πτήσεις, τόσο την ημέρα όσο και τη νύχτα, εφόσον αυτό διαθέτει τα απαραίτητα συστήματα φωτισήμανσης, τηλεχειρισμού και βοηθήματα.

Δεν υπάρχει γραφείο ενοικίασης αυτοκινήτων και σκαφών. Όμως υπάρχει γραφείο ενοικίασης μοτοποδηλάτων στον Καραβοστάση με τηλ. 02860 41448 και στη Χώρα με τηλ. 02860 41316. Επίσης, οι επισκέπτες μπορούν να νοικιάσουν μόνοπλα ζώα (γαϊδουράκια και μουλάρια).

Δεν υπάρχει συνεργείο επισκευής αυτοκινήτων και σκαφών. Υπάρχει πρατήριο καυσίμων στο δρόμο προς τη Χώρα με συγκεκριμένο ωράριο

λειτουργίας, ανάλογα με την εποχή και τηλ. 0280 41475.

Ατμοπλοϊκώς, το νησί έχει σύνδεση καθημερινά σχεδόν με δρομολόγια από τον Πειραιά (διάρκεια ταξιδιού 8-12 ώρες) και με όλα σχεδόν τα γύρω νησιά. Τα δρομολόγια το χειμώνα περιορίζονται σε τέσσερα με πέντε την εβδομάδα. Τηλέφωνο Λιμεναρχείου Πειραιά για τα δρομολόγια 0104114005.

Ο επισκέπτης μπορεί επίσης να φτάσει και αεροπορικώς στη Φολέγανδρο, με αεροπλάνο από την Αθήνα μέχρι τη Σαντορίνη ή τη Μήλο και από εκεί ατμοπλοϊκώς στη Φολέγανδρο.

Τηλ. Ολυμπιακής στην Αθήνα: 010 9694111 - 9269111. Τηλ. Ολυμπιακής στη Σαντορίνη: 02860 22493. Τηλ. Ολυμπιακής στη Μήλο: 02870 22380 - 22381.

Σοκάκι στο Κάστρο με εμφανή τα αρχιτεκτονικά στοιχεία του νησιού

Η πάνω Μεριά ακουμπισμένη στο φως και την πέτρα

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

Στη Φολέγανδρο εξυπηρετούνται οι επισκέπτες από την ύπαρξη περίπου 1250 κλινών, οι οποίες είναι κατανεμημένες σε ξενοδοχεία, ενοικιαζόμενα διαμερίσματα και ενοικιαζόμενα δωμάτια. Τα περισσότερα από αυτά βρίσκονται στη Χώρα και τον Καραβοστάση.

Υπάρχουν όμως για ενοικίαση και στις περιοχές Άνω Μεριά, στον Γαλίρο, Αγκάλη, καθώς και ένα Camping στο Λιβάδι. Πληροφορίες για τα καταλύματα δίνονται από την Κοινότητα (τηλ. 02860 41285) και την Αστυνομία (τηλ. 02860 41249).

Διευκτερεύσεις κατά περιοχή:

1. Καραβοστάσης

ΕΙΔΟΣ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΟΣ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΤΗΛΕΦΩΝΟ
<u>ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ</u>		
Ξενοδοχείο «Πελάγος»	Β΄	0286041075
Ξενοδοχείο «Αίολος»	Γ΄	0286041205
Ξενοδοχείο «Βράχος»	Γ΄	0286041450
Ξενοδοχείο «Ποσειδών»	Γ΄	0286041272
<u>ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ</u>		
Αρπατζή Δήμητρα, «Αγρόκτημα»		0286041268
Γαβαλά Ευαγγελία		0286041246
Δεκαβάλλα Μαρία, «Όστρια»		0286041347

ΕΙΔΟΣ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΟΣ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΤΗΛΕΦΩΝΟ
Διβολή Ευαγγελία		0286041269
Τζιβραάλη Ελένη		0286041213
Τρανουδάκης Γιάννης		0286041277

CAMPING

«Λιβιάδι» 0286041204

2. Χώρα

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ

Ξενοδοχείο «Κάστρο»	Β'	0286041230
Ξενοδοχείο «Μελτέμι»	Γ'	0286041425
Ξενοδοχείο «Οδυσσέας»	Γ'	0286041276
Ξενοδοχείο «Πολυκάντια»	Γ'	0286041322
Ξενοδοχείο «Φάνη - Βέβης»	Γ'	0286041237

ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΕΣ ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ

Αγροτουρισμός -
Γιάννης Σιδηρής 0286041274

ΕΙΔΟΣ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΟΣ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΤΗΛΕΦΩΝΟ
--------------------------	------------------	-----------------

ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ

«Ανεμόμυλος»	Β'	0286041309
«Πήγαδος»	Γ'	0286041395
«Φολέγανδρος»	Γ'	0286041239

ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ

Αγά Σττωριδούλα	0286041034
Αγίας Λευτέρης	0286041092
Αθηναίος Ευάγγελος	0286041394
Βενιέρης Ελευθέριος	0286041360
Βενιέρης Νικόλαος	0286041055
Βενιού Μαρία	0286041265
Γεράρδη Λαμπρινή	0286041266
Δεκαβάλλα Ειρήνη	0286041235
Δεκαβάλλα Βασιλική	0286041267
Δουληρής Στυλιανός	0286041246
Καριστηναίου Μαργαρίτα	0286041321
Καριστηναίου Ντίνα	0286041001

ΕΙΔΟΣ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΟΣ

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ

ΤΗΛΕΦΩΝΟ

Καζάζη Καίτη	0286041106
Λιζάρδου Στέλλα	0286041243
Μαρινάκη Ευγενία	0286041006
Σιδερίης Δημήτριος	0286041307
Σιδερίης Παύλος	0286041232
Τσιανάκου Ίρη	0286041313

3. Αγκάλη

ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ

Βένιου Ειρήνη	02860 41190
Βένιου Φλώρο	0286041094
Λυδης Βαγγελής	0286041318
Μαρινάκης Μιχάλης	0286041086
Ψαρομίληγκας Παναγιώτης	0286041116

4. Γαλίφος

ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ

Δεκαβάλλα Ευθαλία

0286041069

Παπαδόπουλος Νικόλαος

0286041072

5. Πάνω Μεριά

Γεράρδης Νικόλαος

0286041028

Λυδή Ελπίδα

0286041360

Μαρινάκη Ευδοξία

02860 41358

Παπαδοπούλου Ελένη

0286041029

Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΦΟΛΕΓΑΝΔΡΟ

Η τουριστική περίοδος στη Φολέγανδρο είναι πολύ περιορισμένη. Η υψηλή περίοδος διαρκεί από τις 5 Ιουνίου έως τις 10 Σεπτεμβρίου κάθε χρόνου και αντιπροσωπεύει το 95% της τουριστικής περιόδου. Το 85% της τουριστικής περιόδου είναι μεταξύ 10 Ιουλίου και 20 Αυγούστου.

Τα καταλύματα για τουριστική χρήση, όπως ξενοδοχεία, ενοικιαζόμενες κατοικίες και ενοικιαζόμενα δωμάτια είναι καλής έως πάρα πολύ καλής ποιότητας και όλα σχεδόν παραδοσιακής κατασκευής.

Οι τουρίστες που επισκέπτονται το νησί είναι μεσαίου έως υψηλού εισοδήματος. Αντίθετα, η τουριστική παιδεία των περισσότερων που ασχολούνται με τον τουρισμό στη Φολέγανδρο είναι χαμηλή, όπως και η οργάνωση και η λοιπή τουριστική υποδομή. Χαρακτηριστικό φαινόμενο είναι η συγκέντρωση των ιδιοκτητών τουριστικών καταλυμάτων στο λιμάνι, κατά την άφιξη του καραβιού, για να γνωστοποιήσουν στους επισκέπτες την ύπαρξη και διάθεση των καταλυμάτων τους. Πλην των μεγάλων ξενοδοχείων, που διαθέτουν κάποιο ειδικευμένο προσωπικό, στα υπόλοιπα καταλύματα οι υπηρεσίες προσφέρονται από τους ίδιους τους ιδιοκτήτες, οι περισσότεροι των οποίων είναι κτηνοτρόφοι.

Οι τουρίστες στη Φολέγανδρο μπορούν να φτάσουν είτε αεροπορικά από τον Πειραιά, είτε αεροπορικά μέχρι τη Σαντορίνη ή τη Μήλο και μετά αεροπορικά στο νησί. Τα δρομολόγια των πλοίων από τον Πειραιά, τους καλοκαιρινούς μήνες είναι σχεδόν καθημερινά, τους υπόλοιπους μήνες περιορίζονται σε τέσσερα την εβδομάδα. Επίσης για τους καλοκαιρινούς μήνες υπάρχει και πλοίο που συνδέει τη Φολέγανδρο με τα περισσότερα νησιά των Κυκλάδων. Από το καλοκαίρι του 2002 θα δρομολογηθεί πλοίο των Μινωικών γραμμών που κάνοντας το δρομολόγιο: Πειραιάς - Κρήτη θα έχει και ενδιάμεσο

σταθμό τη Φολέγανδρο. Το ταξίδι διαρκεί από 4 έως 12 ώρες ανάλογα τους ενδιαμέσους σταθμούς των πλοίων και το αν είναι ταχύπλοα ή όχι. Η εξασφάλιση καταλυμάτων πριν έρθει κάποιος στο νησί μπορεί να γίνει κυρίως μέσω της Αστυνομίας ή της Κοινότητας που δίνουν πληροφορίες για τα υπάρχοντα δωμάτια.

Ο επισκέπτης της Φολέγανδρου, εκτός από πεντακάθαρες ακρογιαλιές και τα γραφικά χωριά πρέπει οπωσδήποτε να επισκεφτεί τις εκκλησίες του νησιού. Το νησί δεν προΐδεάζει για την ύπαρξη αρκετών εκκλησιών, επειδή είναι τόπος μικρός και δύσβατος σε πολλές περιπτώσεις. Περιπατώντας όμως κανείς στο πέτρινο ανατολικό τμήμα, με τα καταπληκτικά υπερθαλάσσια κρεμάσματα, καθώς και στη σφοδρότατα ανεμοδαρ-μένη Άνω Μεριά, θα δει να ξεπροβάλλουν ένα - ένα σαν κατάλευκα κρίνα τα 70 εκκλησάκια που τη στολίζουν.

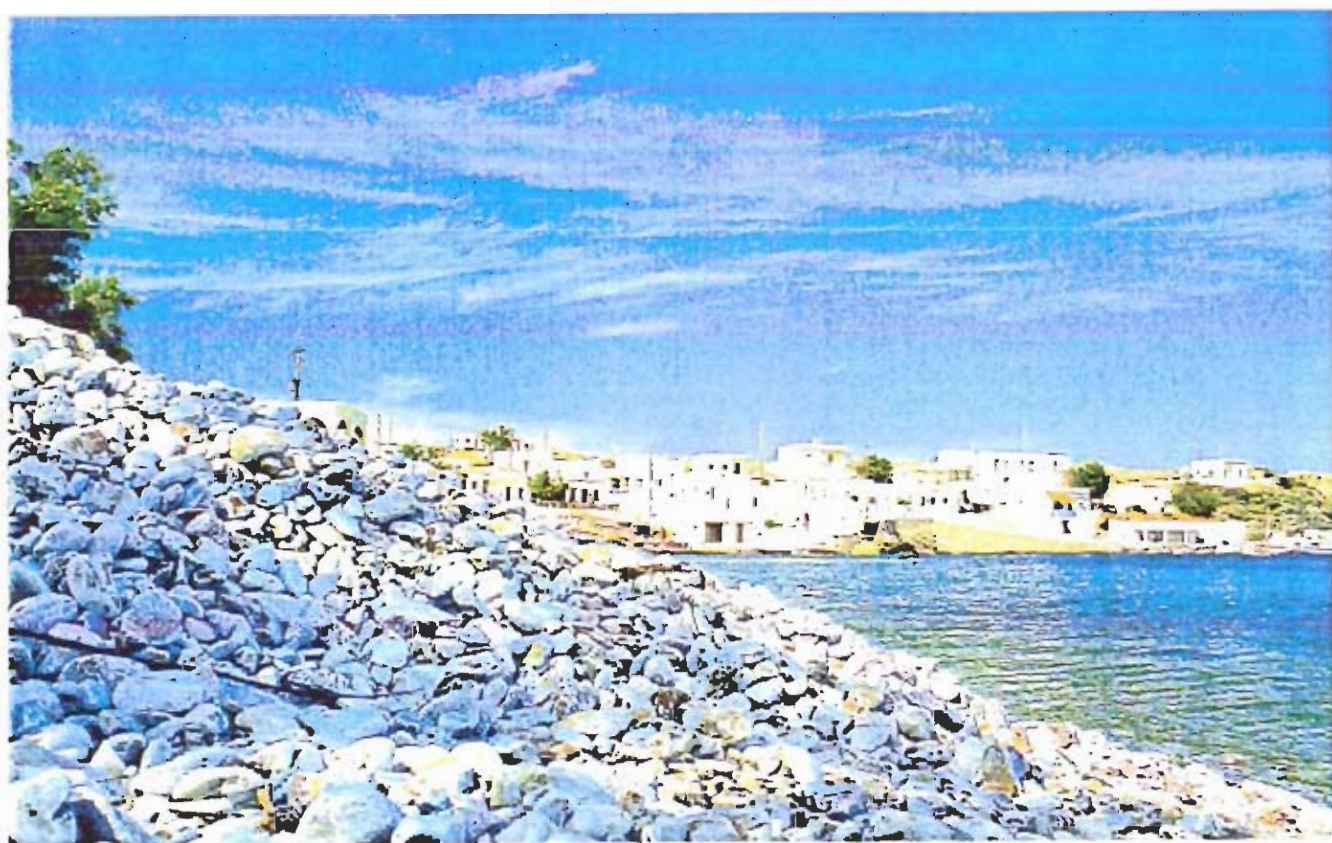
Ψηλά, κοντά στην κορυφή του Παλαιόκαστρου, δεσπόζει η χριστιανική ακρόπολη του νησιού, ο ναός της Παναγιάς. Ο Ταξιάρχης, ο Άγιος Αντώνιος, ο Άγιος Νικόλαος και ο Σταυρός έξω από το Κάστρο είναι οι μοναδικοί ναοί μετά τρούλου στη Φολέγανδρο. Μερικοί άλλοι ναοί φέρονται από παλιά ως ιδιόκτητοι. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε δύο περιπτώσεις ναών, έχουν χρησιμοποιηθεί ως Αγίες Τράπεζες οι βάσεις ανδριάντων των αυτοκρατόρων Τιβέριου και Βεσπασιανού. Ελάχιστοι ναοί της Φολέγανδρου φέρουν σήμερα εμφανή λείψανα ζωγραφικού διακόσμου. Κυριότερος είναι ο κοιμητηριακός ναός του Προδρόμου στην Άνω Μεριά, ένα καμαροσκεπές κτίσμα με εσωτερικά εγκάρσια τόξα και καμαροσκεπή νάρθηκα.

Κοινό στοιχείο σε όλα τα εκκλησάκια είναι η εκτυφλωτική λευκότητα του ασβέστη. Συχνά στο προσώλιο των εκκλησιών υπάρχουν ένα - δύο κελάκια για τη λάτρα του πανηγυριού. Τριγύρω συμπληρώνουν την άγρια ομορφιά της φύσης τα ταιεινά θυμαράκια το μόνο σε αφθονία, μετά την πέτρα, προϊόν της Φολέγανδρου.

Η παραλία του Καραβοστάση

Μία άλλη άποψη του Καραβοστάση

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ - ΠΕΡΙΗΓΗΣΗ

Ο επισκέπτης στη Φολέγανδρο αρχίζει την περιήγηση του σχεδόν πάντα από τον Καραβοστάση, το λιμάνι της Φολέγανδρου. Μικρό νησιώτικο λιμάνι με μώλο υπό βελτίωση, χωρίς σύγχρονη μαρίνα, που αποτελεί και την είσοδο του νησιού. Ήσυχο, μικρό λιμάνι, που παρουσιάζει κάποια ιδιαίτερη κίνηση μόνο την ώρα άφιξης του πλοίου και μετά αρχίζει πάλι η Αιγαιοπελαγίτικη γαλήνη. Ο Καραβοστάσης προσφέρεται για όσους αγαπούν τη ζωή του μικρού λιμανιού. Παρά την έντονη οικοδόμηση των τελευταίων χρόνων, ο Καραβοστάσης διατηρεί όλη τη γραφικότητά του. Βεβαίως το χειμώνα ερημώνει τελείως. Το καλοκαίρι όμως με τις ιδανικές του παραλίες συγκεντρώνει τους παραθεριστές, οι οποίοι απολαμβάνουν τη γαλάζια θάλασσα του Αιγαίου. Ο Καραβοστάσης θεωρείται η «πύρτα» της Φολέγανδρου από και προς τον υπόλοιπο κόσμο.

Αριστερά του Καραβοστάση, από την άλλη μεριά του όρμου προς το νότιο μέρος, βρίσκεται η περιοχή Λιβιάδι, όπου μπορούμε να βρούμε το μοναδικό οργανωμένο camping της Φολέγανδρου. Για όσους αγαπούν τις διακοπές σε camping και όσοι είναι προετοιμασμένοι γι' αυτό είναι μια θαυμάσια λύση. Η απόσταση Καραβοστάσης - Λιβιάδι είναι περίπου 1500 μέτρα, από τα οποία τα πρώτα 700 μ. είναι χωματόδρομος και τα επόμενα 500 μ. πλακόστρωτο με πέτρα καρφωτή (καλντερίμι) και το υπόλοιπο χωματόδρομος πάλι.

Η κεντρική παραλία είναι τα «Χοχλίδια», που σημαίνει μεγάλα βότσαλα. Παραπλήσιες παραλίες για μπάνιο είναι προς τη βόρεια πλευρά οι κολπίσκοι του Ντεμένεου και Βάρδια, προς το νότο το Λατινάκι, του Βιτσέντζου και το Πουντάκι. Όλες αυτές οι παραλίες είναι αμμώδεις ή με μικρό βοτσαλάκι, αλλά με πολύ βαθιά νερά.

Η περιοχή Λιβιάδι είναι από τις ελάχιστες σχετικά εύφορες περιοχές της Φολέγανδρου, η οποία είχε κατοικηθεί και αξιοποιηθεί γεωργικά από τους αρχαιότετους χρόνους όπως μαρτυρούν θραύσματα αγγείων που ανευρίσκονται στην περιοχή. Στο χώρο αυτό δεν έχει γίνει ιδιαίτερη αρχαιολογική έρευνα. Στο Λιβιάδι βρίσκονται και τα δημοτικά πηγάδια από τα οποία αντλούν οι κάτοικοι νερό, κυρίως το καλοκαίρι, για τις ανάγκες του νησιού.

Από το Λιβιάδι είναι πολύ κοντά και μπορεί ο κάθε επισκέπτης να κάνει το μπάνιο του, στην παραλία Κάτεργο, που θεωρείται μία από τις ωραιότερες ακροθαλασσιές του Φολέγανδρου. Δυστυχώς σ' αυτή την υπέροχη παραλία δεν υπάρχει καμία τεχνητή ή φυσική προστασία και ο ανελέητος ήλιος του καλοκαιριού δημιουργεί προβλήματα στους παραθεριστές αν δεν λάβουν οι ίδιοι προστατευτικά μέτρα. Η θάλασσα είναι διάφανη, τα νερά δροσερά, η παραλία με φιλό βοτσαλάκι. Όλα αυτά προδιαθέτουν τον επισκέπτη για τη συνέχεια...

Αφήνοντας το Λιβιάδι και τις γύρω από αυτό παραλίες οδηγούμαστε προς τη Χώρα. Ο κύριος οδικός άξονας του νησιού ξεκινάει από τον Καραβοστάση και διασχίζει κατά μήκος σχεδόν όλο το νησί. Από τον Καραβοστάση η Χώρα απέχει περίπου 2,5 χλμ. Ο δρόμος είναι ασφαλτοστρωμένος και ηλεκτροφωτισμένος. Φτάνοντας στη Χώρα βρισκόμαστε σε μία περιοχή, που τα ευρήματα που υπάρχουν διαπιστώνεται ότι κατοικείται από τους κλασικούς χρόνους. Από τη Χώρα της Φολέγανδρου έχουν περάσει φύλα και φυλές, από Λέλεγες μέχρι και τους Γερμανούς κατακτητές στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Στη Χώρα υπάρχει κάστρο Ενετικής εποχής κτισμένο το 1212 μ.Χ. 1-1 Χώρα ερημώθηκε αρκετές φορές από διάφορους επιδρομείς. Κάθε φορά όμως κατοικείτο πάλι από νέους κατοίκους. Τελευταία η Φολέγανδρος αναπτύσσεται με ταχείς ρυθμούς. Ο τουρισμός κυρίως έχει συμβάλει σ' αυτό και συνεχώς δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας για τους ντόπιους και ειδικά τους νέους.

Η παραλία της Αγκάλης

Η παραλία της Βάρδιας

Το Κάστρο δεν είναι ένα ενιαίο κτίσμα σε ένα φρούριο, αλλά ένας ολόκληρος οικισμός, ένας ολόκληρος αμυντικός σχηματισμός από πολλά σπίτια εξαιρετής αρχιτεκτονικής της μεσαιωνικής εποχής. Αρκετές ημέρες θα χρειαστεί ο επισκέπτης για να μπορέσει να μελετήσει και να κατανοήσει τη σπουδαιότητα και χρησιμότητα του Ενετικού αυτού οικισμού, για την εποχή βεβαίως που οικοδομήθηκε. Εκτός του Κάστρου δημιουργήθηκε ένας νέος οικισμός που πήρε την ονομασία Χωριό. Το Κάστρο μαζί με το Χωριό αποτελούν τη Χώρα. Στη Χώρα ο επισκέπτης μπορεί να βρει εκτός από κατάλυμα, αρκετά γραφικά ταβερνάκια και νυχτερινά κέντρα όπου μπορεί να γευτεί τις παραδοσιακές γεύσεις και να διασκεδάσει έως αργά.

Η εικόνα της Χώρας είναι εντυπωσιακή γιατί αυτή η συνοικία δημιουργήθηκε πριν 200 χρόνια. Χαρακτηριστικό γνώρισμά της που προσελκύει τον επισκέπτη είναι η δόμηση και η αρχιτεκτονική της. Τα σπίτια είναι κατάλευκα αλλά τα μπαλκόνια τους χρωματιστά. Τα σοκάκια πλακόστρωτα με καμάρες κι αμέτρητα σκαλιά που καταλήγουν σε ταράτσες με μοναδική θέα. **Ιδιαίτερης ομορφιάς είναι οι πέτρινες σκάλες που κι αυτές** συμμετέχουν στο εικαστικό αποτέλεσμα, γιατί αποτελούν ένα πρόσθετο διακοσμητικό στοιχείο στην ανόθευτη αρχιτεκτονική. Η ασυμμετρία και η ελεύθερη δόμηση της Χώρας είναι το μυστικό της τελειότητας της «ρούας», δηλαδή της γειτονιάς. Αυτή η παραδοσιακή κυκλαδίτικη αρχιτεκτονική «έδωσε» θιασμάσια με τα μεσαιωνικά κτίρια του Κάστρου.

Στην άκρη του οικισμού της Χώρας όπου βρίσκεται και η πλατεία της Πούντας, αρχίζει και ο φιδωτός φρεσκοασπρισμένος δρομίσκος, που σκαρφαλώνοντας στο βράχο οδηγεί στην πανέμορφη εκκλησία της Παναγίας. Εντυπωσιακή, με τη λιτή αρχιτεκτονική της, με τέμπλο μαρμάρινο και καμπαναριό στο οποίο είναι εντοιχισμένος κορμός ρωμαϊκού αγάλματος. Η «Παναγιά» είναι ναός αφιερωμένος στην Κοίμηση της Θεοτόκου με αρχιτεκτονική κυκλαδίτικη και γιορτάζει το Δεκάπενταύγουστο.

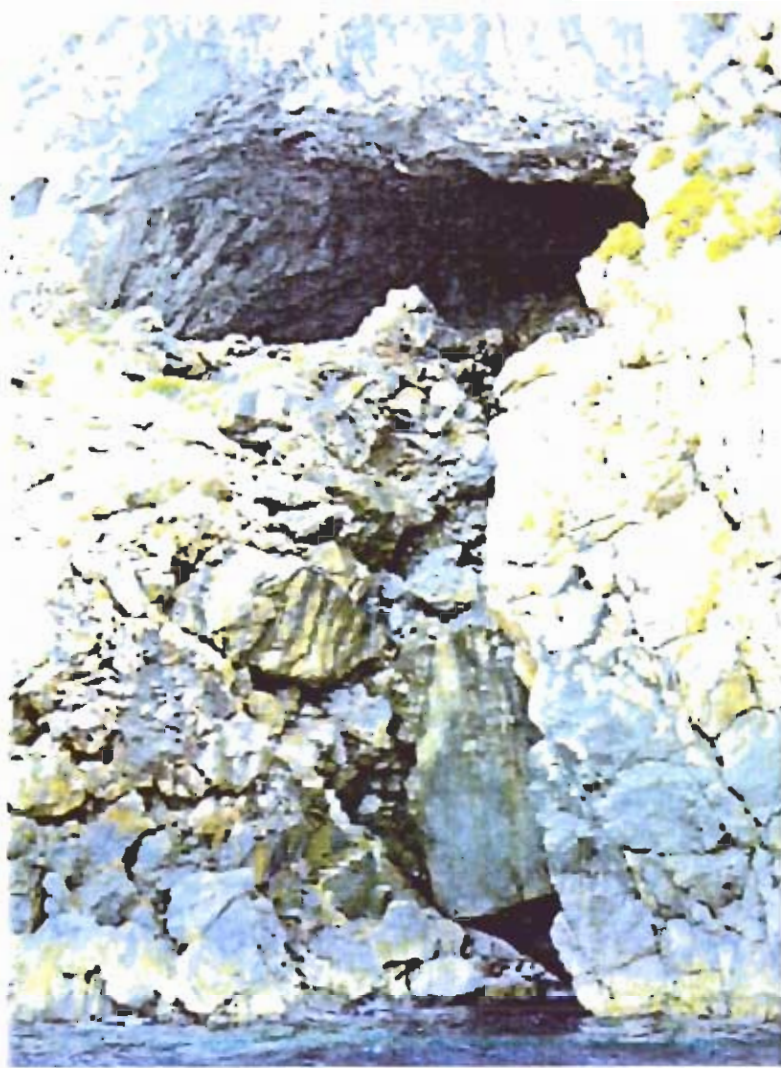

Λίγο πιο πάνω από την «Παναγία» βρίσκεται το Παλαιόκαστρο, όπου έχουν βρεθεί αγάλματα της Ρωμαϊκής εποχής και κεραμικά διαφόρων εποχών.

Στη βάση του βράχου πάνω στον οποίο έχει χτιστεί η «Παναγιά», βρίσκεται η «Χρυσοσπηλιά». Ένα δημιούργημα της φύσης που τα ευρήματα μέσα σ' αυτό μαρτυρούν ότι χρησιμοποιήθηκε από τους κατοίκους της Φολέγανδρου κατά τους αρχαίους χρόνους. Η πρόσβαση στο σπήλαιο γίνεται τόσο από την ξηρά όσο και από τη θάλασσα. Το σπήλαιο ονομάζεται «Μέγα» γιατί από περιηγητές αναφέρονται οι δυσκολίες πρόσβασης σε αυτό. Το συνολικό μήκος του σπηλαιίου είναι περίπου 300 μ. με κατεύθυνση βορειοδυτική.

Η μοναδικότητα του σπηλαιίου αυτού σε ολόκληρη την Ελλάδα, είναι το πλήθος των επιγραφών και αρχαίων ονομάτων που έχουν μέχρι σήμερα εντοπιστεί στους τοίχους του. Περίπου 400 ονόματα κυρίως ανδρικά, ελάχιστα γυναικεία, έχουν μέχρι τώρα βρεθεί σκαλισμένα στους τοίχους. Ο τολμηρός επισκέπτης εντυπωσιάζεται απ' αυτόν τον «εσωτερικό διάκοσμο» με τους δισκοειδείς σταλακτίτες. Όλο το εσωτερικό του σπηλαιίου είναι στολισμένο με λαμπρούς σταλακτίτες. Βεβαίως η πρόσβαση όπως αναφέραμε και προηγουμένως είναι δύσκολη, γι' αυτό και από τις επιγραφές ή τα ονόματα που υπάρχουν καταγεγραμμένα στους τοίχους του σπηλαιίου, δηλώνεται η παρουσία εφήβων κυρίως, που έφταναν μέχρι εκεί.

Οι πιο λείοι βράχοι είναι εκείνοι που χρησιμοποιήθηκαν ως «πίνακας» με τα δεκάδες ονόματα. Η Χρυσοσπηλιά πρέπει να χρησιμοποιήθηκε για λατρευτικούς σκοπούς κατά την αρχαιότητα. Η αρχαιολογική έρευνα που άρχισε πρόσφατα γι' αυτή την περιοχή αναμένεται να δώσει απαντήσεις στα αρχαιολογικά ερωτήματα σχετικά με τη χρήση της σπηλιάς σε σχέση πάντα με το ιστορικό πλαίσιο.

*Εξωτερική άποψη της θρολικής
Χρυσόσπηλιάς*

Αγενίζοντας το πέλαγο μέσα απ' τη Χρυσόσπηλιά

Αφήνοντας τη Χώρα και ακολουθώντας το δρόμο προς την Πάνω Μεριά, δεξιά μετά το εξωκλήσι του Σταυρού, βρίσκεται ένας δρομίσκος που οδηγεί στους Μύλους. Τρεις ανεμόμυλοι έχουν μείνει από τους επτά που υπήρχαν παλαιότερα.

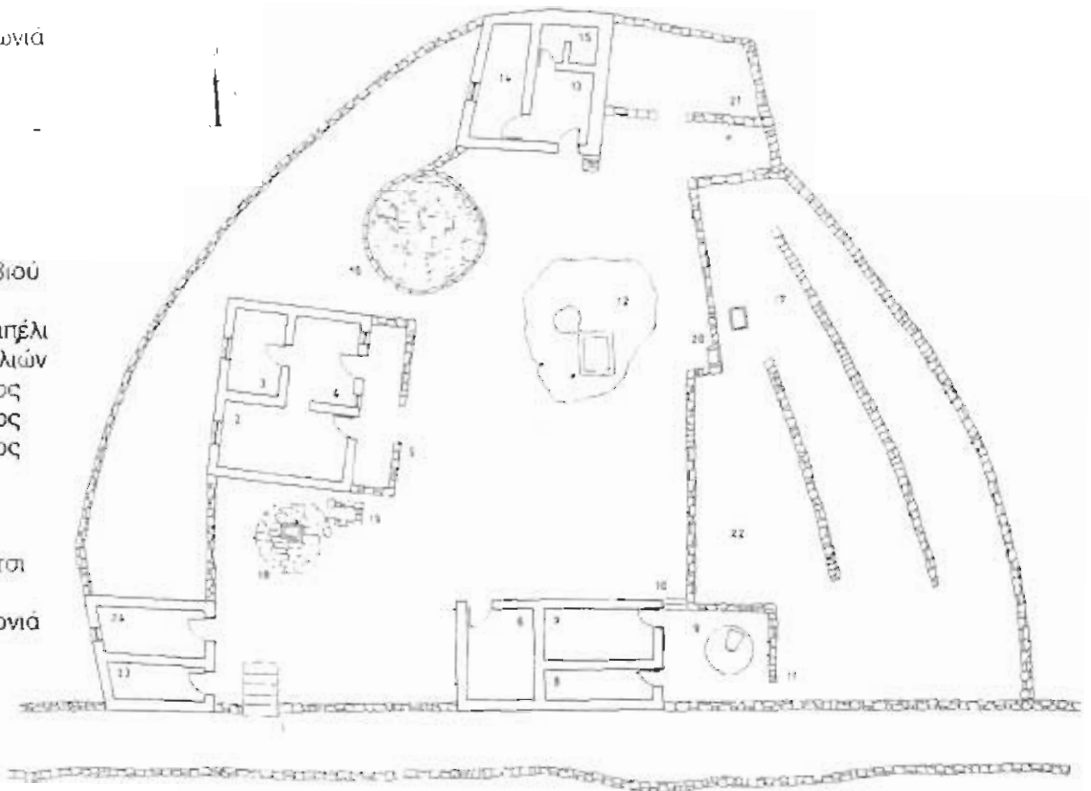
Μετά τον τελευταίο ανεμόμυλο αρχίζει το μονοπάτι, που μία διαδρομή 30 περίπου λεπτών οδηγεί στην όμορφη παραλία Βορεινά. Στην παραλία αυτή η πρόσβαση είναι δυνατή μόνο από το μονοπάτι. Καίκι δεν έρχεται εδώ. Πρέπει να αναφερθεί ότι η παραλία αυτή είναι εκτεθειμένη στο Βοριά. Αριστερά του δρόμου προς την Πάνω Μεριά υπάρχουν μονοπάτια που οδηγούν στις νοτιοανατολικές παραλίες του νησιού και κατ' αρχήν στα Φηρά, βραχώδη παραλία που ο βυθός όμως της θάλασσας είναι ρηχός και αμμώδης, ένας συνδυασμός αντιθέσεων και προκλήσεων.

Συνέχεια από τα Φηρά υπάρχει μονοπάτι που οδηγεί στην παραλία Αγκάλη. Εκεί μπορούμε να φτάσουμε και από δρομίσκο που αρχίζει από το σημείο Πόρτες του κύριου δρόμου. Μέχρι ενός σημείου ο επισκέπτης θα χρησιμοποιήσει το οδικό δίκτυο, αλλά μετά ακολουθεί χωματόδρομος και κατόπιν μονοπάτι μέχρι την παραλία της Αγκάλης. Στην παραλία της Αγκάλης υπάρχει ένας μικρός οικισμός με εστιατόρια και ενοικιαζόμενα δωμάτια. Η παραλία είναι από τις πιο όμορφες του νησιού και προστατεύεται από τους βουρμάδες από το φυσικό ανάγλυφο.

Από την Αγκάλη υπάρχει μονοπάτι που μας οδηγεί στην μικρή παραλία της Γαλίφου και από εκεί στην γραφική παραλία του Αϊ - Νικόλα, με την πλατιά αμμουδιά. Στην παραλία αυτή υπάρχει ένα ταβερνάκι - μπαράκι και μερικά ενοικιαζόμενα δωμάτια. Η θέα προς το Αιγαίο Πέλαγος γοητεύει και τον πιο απαιτητικό παραθεριστή. Η ψυχή γαληνεύει αγναντεύοντας το πέλαγος και με την επαφή με τη δροσερή θάλασσα αρχίζει το όνειρο της ευτυχίας. Στις παραλίες αυτές μπορούμε να φτάσουμε και με καίκι τόσο από την Αγκάλη όσο και από τον Καραβοστάση.

1. Είσοδος στη θημωνιά
2. Κατοικία
3. Κατοικία
4. Κατοικία
5. Αυλή με αλιτάνες
6. Φούρνος
7. Κελάρι
8. Λιοτριβί
9. Κύλινδρος λιοτριβιού
10. Σκαλάκια
11. Αμπατί για το αμγέλι
12. Πατητήρι σταφυλιών
13. Μάντρα - σταύλος
14. Μάντρα - σταύλος
15. Μάντρα - σταύλος
16. Αλώνι
17. Στέρνα
18. Στέρνα
19. Μανträκι - κοτέτσι
20. Πλύστρια
21. Περιβόλι με λεμονιά
22. Αμπέλια
23. Φυλάκιο
24. Βιβλιοθήκη

Κάτοψη του Λαογραφικού Μουσείου

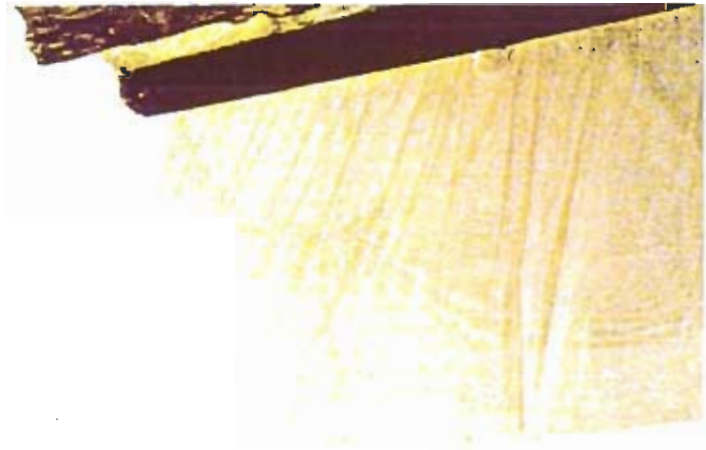
Λαογραφικό Μουσείο. Άποψη της σάλας του Φολεγανδριώτικου σπιτιού

Στην παραλία του Αϊ - Νικόλα, προς τα βόρεια, βρίσκεται ο ορμίσκος Ασπροπούντα. Δεν υπάρχει παραλία αλλά μόνο επικλινείς πλάκες, αυτή η ιδιαίτερη ακτή προσφέρει το μοναδικό της μεγαλείο στους παραθεριστές που επιθυμούν να κολυμπήσουν σ' ένα είδος «θαλάσσιας πισίνας», αφού αυτές οι πανέμορφες πλάκες σε οδηγούν κατ' ευθείαν στη θάλασσα. Βορειότερα από την Ασπροπούντα και αφού οδηγηθούμε με το καΐκι στον κάβο του Φάρου συναντάμε το θαυμάσιο όρμο Λιβαδάκι. Η παραλία του είναι στρωμένη με κάτασπρα μικρά βοτσαλάκια. Στην τοποθεσία αυτή μπορούμε να φτάσουμε και από το μονοπάτι που ξεκινάει από την Πάνω Μεριά.

Από τη Χώρα ο δρόμος συνεχίζεται ασφαλτοστρωμένος και ηλεκτροφωτισμένος μέχρι την Πάνω Μεριά ή Άνω Μεριά. Μία απόσταση περίπου 6 χλμ. που ακολουθεί την κορυφογραμμή. Ο οικισμός της Πάνω Μεριάς είναι διεσπαρμένος δεξιά και αριστερά του δρόμου και φαντάζει πανέμορφος. Ο οικισμός αυτός έχει μήκος περίπου 2 χλμ. Υπάρχουν μερικές ταβέρνες και δύο παραδοσιακά καφενεία, καθώς και μερικά ενοικιαζόμενα δωμάτια. Ο δρόμος είναι χωματόδρομος και συνεχίζεται για ένα περίπου χιλιόμετρο μέχρι την περιοχή Ηλιοβασιλέμα, όπου το ηλιοβασιλέμα είναι μοναδικό.

Στην Πάνω Μεριά βρίσκεται και το Λαογραφικό Μουσείο. Το Λαογραφικό Μουσείο της Φολέγανδρου πρωτολειτούργησε το καλοκαίρι του 1968 και ανήκει στον Πολιτιστικό Σύλλογο «Η Φολέγανδρος». Το μουσείο αξίζει οπωσδήποτε ο παραθεριστής να το επισκεφθεί. Περιβάλλεται με ξερολιθιά και η είσοδος του κλείνει με μια χαμηλή ξύλινη καγκελόπορτα αντίγραφο της παλιάς. Τα δάπεδα στους τρεις χώρους είναι χωμάτινο με ειδικό καθαρό χώμα. Μέσα στους ειδικά διαμορφωμένους χώρους υπάρχει το δωμάτιο του λιοτριβιού με την κλασική πυροστιά για το βραστό νερό. Στον τρίτο χώρο του κτίσματος είναι ο φούρνος που έκαγε με αγκάθια, σχίνια και θυμάρια. Εκεί υπάρχει η καπνοδόχος, ο «φλάρος», που είναι πάντα ένα πήλινο πιθάρι χωρίς πάτο.

Λαογραφικό Μουσείο. Το παραδοσιακό κρεβάτι

Το παραδοσιακό κελάρι. Χώρος όπου στα παλαιότερα χρόνια κατοικούσε η οικογένεια.

Το μουσείο αυτό εικονίζει τον τρόπο ζωής μιας αγροτικής μονάδας του παρελθόντος, είναι ένα είδος οικομουσείου. Το οικομουσείο έχει τη δυνατότητα να γνωρίσει στη νέα γενιά «την ταυτότητά της» παρακολουθώντας τις μεταβολές που φέρνει ο χρόνος στις οικονομικές, πολιτιστικές, κοινωνικές και οικολογικές συνθήκες της ζωής. Και ακόμη μπορεί να προσφέρει στοιχεία μελέτης στη λαογραφία για τις πηγές του ελληνισμού.

Ο χωματόδρομος τελειώνει κοντά στο εκκλησάκι της Χρυσοπηγής και ένα μονοπάτι οδηγεί στον όρμο Βάρσαμο και Αμπέλι. Επίσης άλλο μονοπάτι από τη Χρυσοπηγή οδηγεί στον τελευταίο κολπίσκο προς τα δυτικά του νησιού, το Δέντρο. Ο Αϊ - Γιώργης είναι η βορειότερη παραλία του νησιού με θαυμάσια άμμο και ιδανική για κολύμπι και ψαροντούφεκο.

Σε μικρή απόσταση από την παραλία του Αϊ - Γιώργη βρίσκεται ο Καστέλλος, περιοχή όπου πριν 3000 χρόνια υπήρχε ένας μικρός οικισμός όπως μαρτυρούν τα αρχαιολογικά ευρήματα. Μετά τον Καστέλλο υπάρχει ακόμη μία μικρή παραλία η Λυγουριά. Ανατολικά του Αϊ - Γιώργη βρίσκεται μία μικρή γραφική παραλία το Σερφιώτικο. Στις ακρογιαλιές αυτές μπορούμε να φτάσουμε και από μονοπάτια που ξεκινούν από την Πάνω Μεριά. Η πρόσβαση σε όλες αυτές τις παραλίες είναι δυνατή μόνο με τα πόδια ή με κάποιο ζώο.

Οι υπέροχες αμμουδιές της Φολέγανδρου, οι απόκρημνοι βράχοι της, τόσο η νηνεμία όσο και η αγριότητα της θάλασσας, το αεράκι που φέρνει το ιώδιο της θάλασσας, που στο πέρασμά του συμπαρασύρει το άρωμα του θυμαριού, του φασκόμηλου, της ρίγανης, προσδίδουν σ' αυτό το πανέμορφο νησί τη μοναδικότητά του.

ΚΑΤΟΙΚΟΙ - ΑΣΧΟΛΙΕΣ - ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΑ - ΗΘΗ - ΕΘΙΜΑ

Η Φολέγανδρος έχει όπως έχουμε αναφέρει 558 μόνιμους κάτοικους, με βάση την απογραφή του 1991. Κύρια ασχολία των κατοίκων είναι η κτηνοτροφία, η γεωργία για την παραγωγή κτηνοτροφικών κυρίως προϊόντων και σε πολύ μικρή κλίμακα η αλιεία. Τα τελευταία χρόνια λόγω της τουριστικής ανάπτυξης του νησιού πολλοί κάτοικοι ασχολούνται και με τον τουρισμό.

Όσον αφορά την κτηνοτροφία, στη Φολέγανδρο εκτρέφονται κυρίως αιγοπρόβατα, λίγα βοοειδή και το μεγαλύτερο μέρος των παραγόμενων ζώων εξάγονται ζωντανά λόγω της έλλειψης σφαγέων. Πρέπει να σημειώσουμε ότι όλα τα ζώα είναι περιζήτητα από τους εμπόρους λόγω της υπέροχης γεύσης τους, που οφείλεται στην διατροφή τους, η οποία βασίζεται στην ελεύθερη βόσκηση στους βοσκότοπους που καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος της επιφάνειας της Φολέγανδρου.

Από το γάλα, κυρίως των κατσικών, παράγονται μικρές ποσότητες παραδοσιακών τυριών που τυροκομούνται με παραδοσιακό τρόπο από τους ίδιους τους κτηνοτρόφους. Ορισμένες οικογένειες εκτρέφουν 1 -2 γουρούνια για την παραγωγή κρέατος αλλά και για την παρασκευή παραδοσιακών κρεατοσκευασμάτων, κυρίως για οικογενειακή κατανάλωση.

Η παρουσία στο νησί πολλών αρωματικών φυτών όπως το θυμάρι, το θρούμπι και άλλων, συμβάλλουν στην εκτροφή από ορισμένους κατοίκους μικρού αριθμού μελισσοσμηνών για την παραγωγή του εξαιρετικής ποιότητας Φολεγανδρίτικου μελιού. Στο νησί υπάρχουν 800 περίπου ενεργές κυψέλες, παρ' ότι η έλλειψη νερού και η περιορισμένη βροχόπτωση έχουν αρνητικές επιπτώσεις και στη μελισσοκομία. Το μέλι προσφέρεται για πρωινό και είναι γευστικότατο. Για επιδόρπιο προσφέρεται παστέλι ντόπιο άφθαστης ποιότητας, με ντόπιο μέλι και πολύ σουσάμι. Το παστέλι είναι ένα γλυκό παραδοσιακό που χρησιμοποιείται σε όλες τις χαρμόσυνες εκδηλώσεις του νησιού.

Από τα γεωργικά προϊόντα, παράγεται κυρίως κριθάρι και βρώμη για τη διατροφή των ζώων, μικρές ποσότητες κηπευτικών, ελιές, λάδι και κρασί, τα οποία συμπληρώνουν τις ανάγκες των οικογενειών της Φολέγανδρου και πολύ μικρό μέρος των αναγκών του νησιού κατά την καλοκαιρινή τουριστική περίοδο. Η καλλιέργεια της γης γίνεται ακόμη κυρίως με ζώα, βοοειδή, διότι η διαμόρφωση και η σύσταση του εδάφους δεν επιτρέπει την καλλιέργεια με μηχανικά μέσα.

Αλιείς υπάρχουν ελάχιστοι και η παραγωγή αλιευμάτων εξυπηρετεί μόνο τις τοπικές ανάγκες.

Ορισμένοι από τους κατοίκους ασχολούνται και με παραδοσιακά επαγγέλματα όπως του μαραγκού, κτίστη ξερολιθιάς, οικοδόμου, σαμαρά, καλαθοποιού, φούρναρη, τσαγκάρη κ.α.

Το κυριότερο εισόδημα του νησιού προέρχεται από τον τουρισμό, ο οποίος έχει αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια. Από την κτηνοτροφία προέρχεται ένα μέρος του εισοδήματος με την παραγωγή κτηνοτροφικών προϊόντων. Στο εισόδημα αυτό προστίθεται επίσης ένα σημαντικό ποσό προερχόμενο από επιδοτήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την κτηνοτροφία. Η διατήρηση της κτηνοτροφίας στο νησί, που αποτελεί και την κύρια ασχολία των κατοίκων και την παραμονή τους στη Φολέγανδρο μπορούμε να πούμε ότι οφείλεται στις επιδοτήσεις αυτές.

Ελάχιστοι παραδοσιακοί οργανοπαίχτες έχουν μείνει, οι οποίοι φυσικά δεν είναι επαγγελματίες αλλά έχουν κάποια άλλη δουλειά. Στις γιορτές αναβιώνουν ήθη και έθιμα με πολλά τραγούδια και πρωταγωνιστές τους είναι οι οργανοπαίχτες με τη λύρα και το βιολί.

Σ' αυτό το σημείο πρέπει να αναφερθούν ορισμένα ήθη και έθιμα της Φολέγανδρου τα οποία εντυπωσιάζουν τον επισκέπτη του νησιού. Τις παραμονές των Χριστουγέννων στη Φολέγανδρο δεν πολυσυνήθιζαν τα

κάλαντα γιατί όλοι ήταν απασχολημένοι με τα χοιροσφάγια. Το κρέας του χοίρου το μαγείρευαν με πολλούς τρόπους και το διατηρούσαν όλο το χρόνο.

Κατά τη διάρκεια της Αποκριάς η κύρια διασκέδαση όλων ήταν να ντυθούν «καμήλες» δηλαδή μασκαράδες ή να μετρήσουν πόσες «καμήλες» θα περάσουν κάθε βράδυ και να ανακαλύψουν ποιοι είναι οι «καμηλωμένοι».

Τρία είναι τα κυριότερα πανηγύρια του νησιού. Του Αϊ -Παντελεήμωνα στις 27 Ιουλίου, του Χριστού στις 6 Αυγούστου και της Παναγιάς στις 15 Αυγούστου. Το σημαντικότερο είναι της Παναγιάς. Παλαιότερα, μετά τον εσπερινό, τον οποίο παρακολουθούσαν όλοι σχεδόν οι κάτοικοι του νησιού, το γλέντι στηνόταν στις πλατείες της Χώρας, με λαούτα και βιολιά, τσαμπούνες και τουμπιά, κρασί, χορό και τραγούδι. Το πανηγύρι αυτό προσπαθεί να αναβιώσει τα τελευταία χρόνια ο πολιτιστικός σύλλογος Φολεγανδριών.

Τα έθιμα του γάμου στη Φολέγανδρο ξεκινούν 3 μέρες νωρίτερα με το ψήσιμο του παστελιού που προσφέρεται σε «πρέζες» στους καλεσμένους αντί μπομπονιέρας. Την προπαραμονή σφάζονταν τα ζώα, ενώ την παραμονή ετοιμάζονταν τα παραδοσιακά γαμήλια φαγητά, πατσάς και κρέας στο φούρνο με πατάτες. Η νύφη και ο γαμπρός πηγαίνουν μαζί στην εκκλησία με τη συνοδεία οργάνων. Μετά το τρικούμπερτο γλέντι, στο οποίο διασκεδάζουν όλοι οι κάτοικοι του χωριού, τη δεύτερη μέρα μετά το μεσημέρι γίνονται τα «ξυπνητικά». Συγγενείς και φίλοι του ζευγαριού μαζί με τα όργανα πηγαίνουν έξω από την πόρτα τους για να τους ξυπνήσουν, τραγουδώντας στιχάκια ειδικά γραμμένα γι' αυτούς. Και τα πασχαλινά έθιμα διαρκούν τρεις μέρες. Ένα πασχαλινό έθιμο που τελευταία αναβιώνει είναι αυτό της «κούνιας». Τη Δευτέρα του Πάσχα δένονταν κούνιες στις πλατείες του νησιού, όπου οι νεαροί κουνούσαν τις κοπέλες και τους τραγουδούσαν αυτοσχέδια στιχάκια.

Η Φολέγανδρος βγαίνει επιτέλους τα τελευταία χρόνια από την απομόνωση που είχε διαμορφώσει μια ιδιότυπη μορφή διαβίωσης πολλά χρόνια πριν.

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΦΟΛΕΓΑΝΔΡΙΤΙΚΕΣ ΓΕΥΣΕΙΣ

Η Φολεγανδρίτικη κουζίνα, διαθέτει μοναδικές συνταγές. Στον Καραβοστάση, στο Λιβάδι, στη Χώρα, στην Πάνω Μεριά, στην Αγκάλη και στον Άι - Νικόλα υπάρχουν εστιατόρια και γραφικές παραδοσιακές ταβέρνες, όπου το φιλόξενο προσωπικό τους παρασκευάζει και σερβίρει παραδοσιακά εδέσματα και μοναδικές σπεσιαλιτέ.

Τα υλικά που χρησιμοποιούνται για την παρασκευή των φαγητών είναι όλα ντόπια. Το κρέας προέρχεται από βοοειδή και αιγοπρόβατα ελεύθερης βοσκής και γι' αυτό είναι ιδιαίτερα γευστικά. Τα κοκόρια και τα κουνέλια αποτελούν κι αυτά μέρος των εξαιρετικών συνταγών του νησιού και σερβίρονται συνήθως με μακαρόνια τα οποία είναι χειροποίητα και ονομάζονται "ματσάτα". Ιδιαίτερα νόστιμο και γνωστό είναι το λιαστό ψάρι με τη συνοδεία λαδόξιδου και φρέσκου αιγοπρόβειου τυριού. Το «σουρωτό» είναι ντόπιο τυρί που μαζί με την κάπαρη για τη σαλάτα, αποτελούν ένα άριστο ορεκτικό, που συνοδεύει το ούζο και τη ρακή.

Στις παραδοσιακές συνταγές ανήκουν και οι κεφτέδες από ντόπια φάβα ή ρεβύθια. Τα ρεβύθια επίσης μαγειρεύονται στο φούρνο.

Η μανουρόπιττα, η «καλασούνα» είναι πίττα με σουρωτό και κρεμμύδια, η «ζιλουδιά» είναι πηχτή με ζαφορά. Το «σύγλινο», οι «ματιές», καθώς και το «μπουμπάρι», είδος λουκάνικου με εντόσθια ψιλοκομμένα, ρύζι, κρεμμύδι, σταφίδες και μυρωδικά, συμπληρώνουν την παραδοσιακή Φολεγανδρίτικη κουζίνα.

Τα αρωματικά φυτά είναι άφθονα σε όλο το νησί. Έτσι, κανείς δεν μπορεί να αντισταθεί στις Φολεγανδρίτικες πίττες με χόρτα ή κόκκινο κολοκύθι. Όπως επίσης στα τηγανιτά μανιτάρια, στη μελόπιττα με ντόπιο μέλι, φρέσκο

τυρί και κανέλα, στα τηγανιτά μελομακάρονα. Γνωστή στη Φολέγανδρο είναι η «καρπουζέν/α» πίττα. Γλυκειά πίττα με καρπούζι που παρασκευάζεται τους καλοκαιρινούς μήνες μόνο στη Φολέγανδρο.

Όλες οι παραπάνω γεύσεις είναι μοναδικές σε ολόκληρη την Ελλάδα.

Ο επισκέπτης της Φολέγανδρου εκτός από τις υπέροχες παραλίες, τα γραφικά τοπία του νησιού, τους καλοσυνάτους κατοίκους, θα γνωρίσει και θα γευτεί όλες αυτές τις παραδοσιακές συνταγές και θα φύγει ευχαριστημένος από το νησί.

Πρέπει να σημειώσουμε, ότι παρ' όλες τις αντίξοες συνθήκες στο νησί, που αφορούν την ύδρευση και την αποχέτευση, η Φολεγανδρίτικη κουζίνα καθώς και το σερβίρισμα όλων των εδεσμάτων γίνονται με άψογο τρόπο. Η καθαριότητα σε συνδυασμό με την απλότητα και την αγνότητα των κατοίκων, που θέλουν μέσα στα πλαίσια της παραδοσιακής φιλοξενίας να περιποιηθούν τους τουρίστες, συγκινούν τους επισκέπτες και αφήνουν άριστες εντυπώσεις.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΛΟΓΙΚΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΦΟΛΕΓΑΝΔΡΟΥ

Οι προτάσεις που ακολουθούν, αφορούν όλα εκείνα τα μεσοπρόθεσμα και βραχυπρόθεσμα μέτρα που πρέπει να ληφθούν υπ' όψη για τη βελτίωση της ήδη υπάρχουσας τουριστικής κατάστασης και παράλληλα να βοηθήσουν στην περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη της Φολέγανδρου.

Όλοι γνωρίζουμε ότι τα δρομολόγια των πλοίων από τον Πειραιά για τη Φολέγανδρο είναι αραιά και έτσι δημιουργείται μεγάλο πρόβλημα στους ταξιδιώτες. Επιβάλλεται λοιπόν να βελτιωθούν τα δρομολόγια των πλοίων από τον Πειραιά προς τη Φολέγανδρο και φυσικά να αυξηθούν τους καλοκαιρινούς μήνες και τις περιόδους των διακοπών, τόσο για τους Έλληνες όσο και για τους ξένους επισκέπτες.

Ο χρόνος του ταξιδιού από τον Πειραιά στη Φολέγανδρο με πλοίο, όπως αναφέραμε και προηγουμένως, είναι περίπου 11 ώρες με τα σημερινά δεδομένα. Στη γραμμή αυτή πρέπει να δρομολογηθούν πλοία ταχύπλοα ώστε ο χρόνος του ταξιδιού να συντομευτεί και το επιβατικό κοινό να εξοικονομεί χρόνο, τόσο από το λιμάνι του Πειραιά όσο και από τα άλλα νησιά.

Το νησί διαθέτει σύγχρονο ελικοδρόμιο, όμως αυτό χρησιμοποιείται μόνο για έκτακτες ανάγκες. Προτείνεται, το ελικοδρόμιο της Φολέγανδρου να χρησιμοποιείται με κανονικά δρομολόγια από την Αθήνα για τη Φολέγανδρο, αλλά και με όλα τα γειτονικά νησιά. Έτσι θα δημιουργηθεί μόνιμη κατηγορία τουριστών, η οποία θα ταξιδεύει με αυτό τον τρόπο και θα αυξηθεί βεβαίως η τουριστική κίνηση του νησιού. Ο επισκέπτης θα αισθάνεται ταυτόχρονα τη βεβαιότητα ότι δεν θα αποκλειστεί στο νησί όταν, όπως πολλές φορές συμβαίνει, απαγορεύεται ο απόπλους των πλοίων λόγω καιρικών συνθηκών.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στο λιμάνι του Καραβοστάση ο λιμενοβραχίονας είναι ελλιπής ως προς τις ανάγκες του νησιού. Χρειάζεται άμεσος εκσυγχρονισμός στο λιμάνι του Καραβοστάση, βελτίωση των ήδη υπάρχουσών εγκαταστάσεων για τον ελλιμενισμό πολλών και μεγάλων πλοίων και η δημιουργία μαρίνας για τον ελλιμενισμό τουριστικών σκαφών.

Προτείνεται να πραγματοποιηθούν άμεσα εκπαιδευτικά σεμινάρια τουριστικού και αγροτουριστικού περιεχομένου. Σκοπός των σεμιναρίων αυτών θα είναι η επιμόρφωση των κατοίκων που ενδιαφέρονται να ασχοληθούν με τον τουρισμό. Είναι λογικό ότι ο αγρότης ή ο κτηνοτρόφος που επιθυμεί να ενοικιάζει δωμάτια, να εργαστεί ως σερβιτόρος ή να υποδεχτεί ξένους επισκέπτες, δεν γνωρίζει τον τρόπο προσφοράς των κατάλληλων υπηρεσιών, με αποτέλεσμα πολλές φορές να δημιουργούνται παρεξηγήσεις, σχόλια ή παράπονα. Με την εκπαίδευση όμως, όλων των ενδιαφερομένων, θα επιτευχθεί μία καλύτερη και αποτελεσματικότερη συνεργασία μεταξύ των τουριστών και των ντόπιων κατοίκων.

Οι φορείς που θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην υλοποίηση των προγραμμάτων αυτών είναι:

α) Το Υπουργείο Εργασίας

β) Η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

γ) Η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κυκλάδων, μέσω της Διεύθυνσης αγροτικής ανάπτυξης.

Προτείνεται να δημιουργηθεί Γραφείο Πληροφοριών Τουρισμού, στο κεντρικό λιμάνι του Καραβοστάση ή στη Χώρα. Το Γραφείο αυτό θα διευκολύνει τους επισκέπτες να βρίσκουν κατάλυμα ή θα τους βοηθά σε ό,τι ζητήσουν αμέσως μετά την άφιξή τους στο νησί.

Έτσι, θα αποφευχθεί «η άγρια των πελατών» από τους ιδιοκτήτες των καταλυμάτων κατά την ώρα της άφιξης των πλοίων. Καλό είναι το τουριστικό γραφείο να χρηματοδοτείται από την Ένωση Ξενοδόχων Φολέγανδρου, θα πρέπει επίσης να μεριμνήσει για την παρουσίαση της τουριστικής υποδομής του νησιού στο Internet.

Θεωρείται απαραίτητη η έκδοση Ενημερωτικού Τουριστικού Οδηγού, ο οποίος θα περιέχει συνοπτικά τα αξιοθέατα μέρη της Φολέγανδρου, τους αρχαιολογικούς χώρους, την παραδοσιακή αρχιτεκτονική, χώρους ψυχαγωγίας, ντόπια εδέσματα, τουριστική βοήθεια και ό,τι άλλο έχει ανάγκη ο επισκέπτης, ώστε η διαμονή του στο νησί να είναι εύκολη και απολαυστική. Αυτός ο οδηγός μπορεί να διανέμεται από το παραπάνω τουριστικό γραφείο.

Αναγκαία θεωρείται η προβολή της Φολέγανδρου. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με τη συμμετοχή της στη διεθνείς εκθέσεις, σε ημερίδες και σε συνέδρια ελληνικά ή διεθνή, τουριστικού περιεχομένου.

Ένα από τα μεγάλα προβλήματα του νησιού είναι ο οδικός άξονας. Θεωρείται ανασταλτικός παράγοντας στην τουριστική κίνηση και ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες. Επιβάλλεται να βελτιωθεί ο κύριος οδικός άξονας του νησιού από τον Καραβοστάση έως την Πάνω Μεριά. Επίσης πρέπει να επεκταθεί η ασφαλτόστρωση του δρόμου από την Πάνω Μεριά έως την περιοχή Ηλιοβασίλεμα.

Τα μονοπάτια της Φολέγανδρου είναι κακοτράχαλα, δύσβατα και δημιουργούν σοβαρά προβλήματα στους παραθεριστές που επιθυμούν να επισκεφτούν τις γραφικές παραλίες. Τα ήδη λοιπόν υπάρχοντα μονοπάτια πρέπει να βελτιωθούν χωρίς όμως να χάσουν το παραδοσιακό τους «χρώμα». Η βελτίωση αυτή προτείνεται να γίνει με πλακόστρωση και ξερολιθιές παραπλεύρως, ενώ ενδιάμεσα να υπάρχουν σταθμοί προσωρινής ανάπαυσης.

Το μέτρο αυτό μπορεί να ενταχθεί στο πρόγραμμα NATURA 2001 - 2006.

Δυστυχώς και ο ηλεκτροφωτισμός της Φολέγανδρου είναι όπως και στα περισσότερα μέρη της Ελλάδας αντιπεριβαντολογικός. Οι τεράστιες τσιμεντένιες στήλες της ΔΕΗ με τα σύρματα να διασχίζουν τεράστιες αποστάσεις δημιουργούν στον επισκέπτη ένα αντιαισθητικό θέαμα το οποίο τον απομακρύνει από την παραδοσιακή εικόνα της Φολέγανδρου. Μπορεί να γίνει λοιπόν η αντικατάσταση του επίγειου ηλεκτρικού δικτύου με υπόγειο ηλεκτρικό δίκτυο και να τοποθετηθούν παραδοσιακές στήλες ηλεκτροφωτισμού. Το αισθητικό αποτέλεσμα θα είναι άλλης τάξης. Επίσης θεωρείται απαραίτητη η ηλεκτροδότηση όλων των παραλιών και των επισκέψιμων χώρων, με υπόγεια ηλεκτρικά δίκτυα βεβαίως, ώστε να μη διαταράσσεται η φυσική ισορροπία.

Προτείνεται να βελτιωθούν οι τόποι και οι χώροι διαμονής των παραθεριστών. Έστω και οι πιο μικρές τουριστικές μονάδες πρέπει να εκσυγχρονιστούν. Στους χώρους που επισκέπτονται οι παραθεριστές, τους καλοκαιρινούς μήνες, επιβάλλεται να δημιουργηθούν χώροι προσωρινής ανάπαυσης και να προσφέρονται οι απαραίτητες υπηρεσίες για τις βασικές τους ανάγκες.

Όλοι γνωρίζουμε ότι τα Κυκλαδονήσια είναι παγκοσμίως γνωστά για τους γυμνούς βράχους, τα άσπρα σπίτια και τις ξερολιθιές τους. Πιστεύουμε ότι σε ορισμένες τοποθεσίες πρέπει να γίνει φύτευση με φυτά άρρηκτα συνδεδεμένα με το περιβάλλον. Τα φυτά αυτά συνήθως είναι χαρουπιές, αρμυρίκια, γκορτσιές, φραγκοσυκιές, αθάνατοι και άλλα, που δένουν αισθητικά με την απλότητα του νησιού και το απέριττο του χώρου.

Η περιοχή Χρυσοσπηλιά, που ήδη αναφέραμε, παρουσιάζει μεγάλο ιστορικό, γεωλογικό και αρχαιολογικό ενδιαφέρον. Παρ' όλα αυτά είναι αναξιοποίητη και δυστυχώς μη προσβάσιμη στους πολλούς επισκέπτες.

Η Χρυσοσπηλιά είναι αποτέλεσμα της γεωλογικής εξέλιξης και της ιστορικής διαδρομής του νησιού. Προκαλεί το θαυμασμό και θα μπορούσε να γίνει πόλος έλξης του ενδιαφέροντος πολλών τουριστών. Η περιοχή θα μπορούσε να αξιοποιηθεί με έργα υποδομής. Αυτά τα έργα θα βοηθούσαν κατά πολύ την τουριστική κίνηση του νησιού. Κατ' αρχήν προτείνεται να εκδοθεί ειδικό τουριστικό έντυπο με το ιστορικό περιεχόμενο της περιοχής. Ο χώρος θα πρέπει να χαρακτηριστεί, επισήμως, αρχαιολογικός και θα ήταν καλό να υπάρχει εισιτήριο για την επίσκεψή του. Η τοποθεσία προσφέρεται για να δημιουργηθούν και έργα για την προσωρινή διαμονή ή ξεκούραση των επισκεπτών.

Στην ίδια κατηγορία μέτρων προστασίας και ανάπτυξης υπάγεται και η Σπηλιά Γεωργίτση. Βρίσκεται κοντά στον Καραβοστάση και από γεωλογικής πλευράς παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον. Η σπηλιά αυτή κοσμεύεται από πολλούς σταλακτίτες και σταλαγμίτες. Ανήκει στους αναξιοποίητους χώρους της Φολέγανδρου και προτείνεται άμεσα η αξιοποίησή της, ώστε να διευκολυνθεί η προσέλευση των επισκεπτών.

Η Χρυσοσπηλιά και οι παλαιοί οικισμοί της Φολέγανδρου, καθώς και το Κάστρο της και οι βυζαντινοί ναοί παρουσιάζουν αναμφισβήτητα μεγάλο αρχαιολογικό και ιστορικό ενδιαφέρον. Σε όλους αυτούς τους τόπους έχουν ανακαλυφθεί πολλά αρχαιολογικά ευρήματα. Δυστυχώς στο νησί δεν υπάρχει μουσείο που να εκτίθενται οι παραπάνω θησαυροί. Οι εικόνες των εκκλησιών φυλάσσονται από τους υπεύθυνους των ναών και ο επισκέπτης δεν μπορεί να τις θαυμάσει, όπως και πολλά αγγεία και μέρος αγαλμάτων που κατά καιρούς ανακαλύπτονται.

Άμεσα πρέπει να ιδρυθεί Αρχαιολογικό Μουσείο. Το μουσείο θα συγκεντρώσει τόσο από ιδιώτες όσο και από συλλογές όλα εκείνα τα ευρήματα που φανερώνουν και δηλώνουν την εθνική και ιστορική ταυτότητα της Φολέγανδρου. Το Υπουργείο Πολιτισμού επιβάλλεται να μεριμνήσει για τη

δημιουργία αρχαιολογικού και ιστορικού μουσείου, που φυσικά θα βοηθήσει στην πολιτιστική αναβάθμιση του νησιού.

Η Φολέγανδρος όπως και τα περισσότερα νησιά των Κυκλάδων έχει πρόβλημα πόσιμου νερού. Λογικό είναι, από το παραπάνω πρόβλημα να πλήττεται ο τουρισμός, αλλά και οι κάτοικοι του νησιού, να υποφέρουν. Δύο είναι οι προτεινόμενες λύσεις για το παραπάνω πρόβλημα.

1. Να βελτιωθεί το υδρευτικό δίκτυο της Φολέγανδρου με την παροχή νερού σε όλες τις περιοχές και ιδιαίτερα να ληφθούν μέτρα για τους καλοκαιρινούς μήνες που το πρόβλημα οξύνεται λόγω της λειψυδρίας και της προσέλευσης πολλών παραθεριστών στο νησί.

2. Μια λύση για τη λειψυδρία είναι και η αφαλάτωση του θαλάσσιου ύδατος. Το Υπουργείο Βιομηχανίας θα μπορούσε να δημιουργήσει στη Φολέγανδρο όλες εκείνες τις εγκαταστάσεις αφαλάτωσης που θα έδιναν λύση στο βασικό αυτό πρόβλημα του νησιού, το οποίο χρόνια τώρα ταλαιπωρεί τους κατοίκους.

Το υδρευτικό πρόβλημα μαζί με το αποχετευτικό δημιουργούν μείζονος σημασίας θέματα για το νησί. Στους μεγάλους οικισμούς της Φολέγανδρου πρέπει αμέσως να δημιουργηθούν σύγχρονα αποχετευτικά δίκτυα όπως στις περιοχές του Καραβοστάση, Πάνω Μεριά, Αγκάλη. Εκτός από το ζωτικό μέρος του προβλήματος που είναι η δημόσια υγεία, θα λυθεί έτσι και το οικολογικό ζήτημα με την προστασία του περιβάλλοντος από τα λύματα και τα απορρυπαντικά.

Στις υπόλοιπες παραλίες που αποτελούν επισκέψιμους χώρους μόνο κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, θα μπορούσε να δημιουργηθεί κάποιο δευτερεύον αποχετευτικό δίκτυο.

Σ' αυτή την κατηγορία έργων θα μπορούσε να ενταχθεί και μία σύγχρονη μονάδα βιολογικού καθαρισμού και επεξεργασίας απορριμμάτων και αποβλήτων, έτσι ώστε, αφ' ενός μεν να προστατευθεί το περιβάλλον, αφ' ετέρου δε μετά το διαχωρισμό των απορριμμάτων να είναι δυνατή σε μεγάλο βαθμό η αξιοποίησή τους.

Επιβάλλεται η Φολέγανδρος να διατηρήσει το φυσικό της «χρώμα». Αυτό θα επιτευχθεί αν προστατευθεί το περιβάλλον της. Το πρόγραμμα «NATURA 2001 - 2006» θα μπορούσε να βοηθήσει σ' αυτήν την κατεύθυνση. Μέτρα τα οποία προτείνονται είναι η διατήρηση και η συντήρηση όλων των περιοχών αρχαιολογικού, τουριστικού και ιστορικού ενδιαφέροντος. Οι ξερολιθιές πρέπει να παραμείνουν ως έχουν, γιατί αυτές δηλώνουν τη φυσική ταυτότητα του νησιού. Τα μονοπάτια πρέπει να βελτιωθούν, χωρίς όμως να ξεφύγουν από τον παραδοσιακό τρόπο κατασκευής. Τα παλαιά σπίτια, οι ναοί, οι αρχαιολογικοί και γεωλογικοί χώροι να προστατευθούν και να αναπαλαιωθούν όσα από κτίσματα χρειάζονται αναπαλαίωση. Μόνο έτσι θα φανερωθεί στον επισκέπτη ο πολιτιστικός πλούτος της Φολέγανδρου.

Θεωρούμε απαραίτητη την ύπαρξη Τράπεζας στο νησί, που μέχρι τώρα δεν υπάρχει. Αυτή η Τράπεζα θα παρέχει στο κοινό όλες τις αναγκαίες υπηρεσίες. Η Τράπεζα αυτή θα πρέπει να διαθέτει μηχανήματα για την ανάληψη χρημάτων τόσο από τους Έλληνες όσο και από τους ξένους παραθεριστές.

Σε ολόκληρη τη Φολέγανδρο υπάρχει μόνο ένα camping. Προτείνουμε την δημιουργία ενός ακόμη camping στην περιοχή Αγκάλη, γιατί τους καλοκαιρινούς μήνες όταν κορυφώνεται η τουριστική κίνηση δεν επαρκεί αυτό που υπάρχει. Το camping πρέπει να είναι σύγχρονο και να διαθέτει όλα εκείνα τα μέσα που θα διευκολύνουν τον παραθεριστή.

Το wind - serfing είναι ένα σύγχρονο σπορ που προσελκύει πολύ κόσμο.

Στη Φολέγανδρο το σπορ αυτό θα μπορούσε θαυμάσια να αξιοποιηθεί, με τη δημιουργία κάποιας σχολής με ειδικό προσωπικό και κατάλληλο εξοπλισμό. Ο εξοπλισμός αυτός μπορεί και να ενοικιάζεται από τους ενδιαφερόμενους. Οι βόρειες παραλίες ενδείκνυνται για την πραγματοποίηση του wind - surfing με αγώνες των αθλούμενων και προσέλευση κοινού. Το μέτρο αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί σύντομα μέσα από τα προγράμματα αγροτουρισμού του Υπουργείου Γεωργίας και κυρίως με τα προγράμματα για τους νέους αγρότες που επιθυμούν να ασχοληθούν με τον τουρισμό.

Η Φολέγανδρος όπως προαναφέραμε φημίζεται για την παρασκευή παραδοσιακών τοπικών προϊόντων. Είναι λοιπόν απαραίτητη η δημιουργία και ίδρυση ενός μικρού σύγχρονου, οικογενειακής μορφής, τυροκομείου. Το μικρής ποσότητας γάλα που παράγεται στο νησί δεν πρέπει να μένει ανεκμετάλλευτο. Γευστικά τυριά θα παρασκευάζονται τα οποία θα προσφέρονται ή θα πωλούνται στους επισκέπτες. Το κρέας των ζώων δεν θα πρέπει να μείνει κι αυτό ανεκμετάλλευτο. Θα μπορούσε να δημιουργηθεί μία μικρή μονάδα παρασκευής κρεατοπαρασκευασμάτων, αξιοποιώντας έτσι και τα κτηνοτροφικά προϊόντα. Τα Φολεγανδρίτικα γλυκά επίσης, τα παραδοσιακά τρόφιμα, όλα αυτά μπορούν να συστήσουν μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις, να ιδρυθούν άμεσα και να χρηματοδοτηθούν από τα ήδη υπάρχοντα προγράμματα αγροβιοτεχνίας του Υπουργείου Γεωργίας.

Σε ό,τι αφορά την οικιστική υποδομή της Φολέγανδρου προτείνονται τα εξής: Να βελτιωθούν και να εκσυγχρονιστούν τα ήδη υπάρχοντα καταλύματα. Να επιχειρηθεί αύξηση των υπάρχοντων καταλυμάτων σε ποσοστό 50% της σημερινής δυναμικότητας. Η αύξηση αυτή πρέπει να γίνει με την κατασκευή νέων μικρών αγροτουριστικών μονάδων, παραδοσιακής κατασκευής, στην ύπαιθρο της Φολέγανδρου και όχι γύρω από τους παραδοσιακούς οικισμούς και τα ιστορικά μνημεία για να μην αλλοιωθεί ο περιβάλλον χώρος. Η διάνοιξη δρόμων πρέπει όπου χρειαστεί, οπωσδήποτε να γίνει, καθώς και η διάνοιξη μονοπατιών προσβάσιμων σε τροχοφόρα, όχι με ασφαλτόστρωση αλλά με

παραδοσιακές πλάκες ή πέτρες.

Θα μπορούσε επίσης να δημιουργηθούν κοντά στις αγροτικές περιοχές μικρά καταλύματα ώστε επισκέπτες να μένουν σ' αυτά για ένα ορισμένο διάστημα για να γνωρίσουν την παραδοσιακή ζωή του Φολεγανδρίτη αγρότη.

Στις παραλίες του νησιού, που είναι αρκετές και προσβάσιμες, θα μπορούσε να δημιουργηθεί, σε κάποιες από αυτές, σχολή υποβρύχιου φαρέματος και φωτογραφίας. Ο βυθός της Φολέγανδρου είναι πλούσιος και ενδιαφέρων και προκαλεί για υποβρύχιες επισκέψεις τους τολμηρούς κολυμβητές.

Όμως αυτό που θα προσελκύσει την προσοχή των περισσότερων τουριστών είναι οι εκδηλώσεις που αναβιώνουν παραδοσιακά έθιμα του νησιού. Το μεγάλο πανηγύρι της Παναγιάς στις 15 Αυγούστου θα μπορούσε να μονοπωλήσει το θαυμασμό όλων.

Προτείνουμε λοιπόν να καθιερωθεί μία επιπλέον ημέρα τοπικής γιορτής στη Φολέγανδρο. Μήνας που ενδείκνυται είναι ο Ιούλιος, κατά τον οποίο σημειώνεται η μέγιστη προσέλευση τουριστών. Αυτήν την εορταστική ημέρα θα μπορούν όσοι επιθυμούν να περιηγηθούν δωρεάν όλο το νησί και να γευτούν επίσης δωρεάν τις παραδοσιακές σπεσιαλιτέ. Σε κεντρική πλατεία του νησιού θα βρίσκονται τα παραδοσιακά όργανα όπου από το απόγευμα και μετά θα τραγουδούν ενώ ο κόσμος θα χορεύει νησιώτικα τραγούδια. Το κρασί θα ρέει άφθονο και είναι καλό να αναβιώσουν εκείνη την ημέρα και έθιμα όπως οι «κούνιες» που έχουμε ήδη αναφέρει.

Οι εορταστικές αυτές εκδηλώσεις θα μπορούσαν να κλείσουν με έναν αγώνα. Προτείνουμε τον αγώνα φαρέματος. Όλα τα φαροκάϊκα θα βγαίνουν στ' ανοιχτά για ψάρεμα και μαζί τους θα συμμετέχουν και όλοι όσοι επιθυμούν από τους παρευρισκόμενους. Οι «φαριές» εκείνης της ημέρας θα μπορούσαν να

μαγειρευτούν αμέσως με παραδοσιακό τρόπο και να προσφερθούν στους συμμετέχοντες στις εκδηλώσεις.

Μία άλλη εκδήλωση, πολιτιστικού χαρακτήρα, θα μπορούσε να καθιερωθεί ως: «η ημέρα της Χρυσοσπηλιάς». Όπως έχουμε ήδη αναφέρει η Χρυσοσπηλιά προκαλεί με το μυστήριο, την ιστορία της και τους υπέροχους σταλακτίτες της. Στη Χρυσοσπηλιά λοιπόν και αφού διανοιχτεί προσβάσιμο μονοπάτι για τους επισκέπτες, θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν εκδηλώσεις μεγάλου ιστορικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Μέσα στο «μυστηριακό» χώρο της, τα τοιχώματα τα σκαλισμένα με τα αρχαία ονόματα, θα μπορούσαν να γίνουν επιστημονικές διαλέξεις, να ακούγεται μουσική, να εκτίθενται έργα ζωγράφων και γλυπτών, που τιμούν το νησί με τη παρουσία τους και το έργο τους. Η όποια τέτοια εκδήλωση θα μπορούσε να συνοδεύεται από παραδοσιακούς χορούς και παραστάσεις με δρώμενα από το υλικό και τη μυθολογία της Χρυσοσπηλιάς.

Θεωρείται ότι η Φολέγανδρος, για τους λόγους που αναπτύξαμε, εκτός από τη φυσική μοναδική ομορφιά της, είναι μέρος αυτής της ελληνικής κληρονομιάς. Αυτήν την κληρονομιά καμία αρχή, τοπική ή υπερτοπική έχει δικαίωμα να την καταστρέψει.

Γνωρίζουμε ότι το τουριστικό πεδίο γίνεται ολοένα και πιο ανταγωνιστικό. Ο αγώνας για τη Φολέγανδρο θα γίνει πιο δύσκολος στον τομέα του τουρισμού, θα παιχθεί στο επίπεδο ποιότητας τόσο του περιβάλλοντος όσο και των προσφερόμενων υπηρεσιών και προϊόντων.

Εμείς θα προσπαθήσουμε να διατηρήσουμε μέσω της τουριστικής ανάπτυξης, τόσο το φυσικό όσο και το ανθρωπογενές περιβάλλον της Φολέγανδρου. Η προσπάθεια αυτή πρέπει να καταβληθεί και από όλους όσους αποβλέπουν σε ένα οικονομικό όφελος από αυτή την ανάπτυξη.

Αίσθημα ευθύνης χρειάζεται από όλους. Από τον ανώτατο άρχοντα μέχρι τον απλό αγρότη της Φολέγανδρου για να ζωντανέψει πολιτιστικά το νησί.

Με τις παραπάνω προτάσεις είναι δυνατόν ο «Φολεγανδρίτικος χώρος» να ξαναβρεί τον πραγματικό του ρόλο και να γίνει το νησί τόπος άνθησης σύγχρονων ιδεών και προοπτικών, πεδίο πολιτιστικών αναζητήσεων και συνεργασίας.

Ο επισκέπτης στη Φολέγανδρο εντυπωσιάζεται από τους παραδοσιακούς οικισμούς. Το κύριο χαρακτηριστικό τους είναι ότι τα οικιστικά αυτά σύνολα είναι ζωντανοί οργανισμοί της σύγχρονης ζωής. Είναι ζωντανά μνημεία. Στεγάζουν την κοινωνία της Φολέγανδρου. Αυτό το κοινωνικοοικονομικό σύνολο εξελίσσεται με τη δική του νομοτέλεια, ακολουθώντας τις ιστορικές και πολιτιστικές εξελίξεις. Οι ανάγκες του όμως μεταβάλλονται, όπως μεταβάλλεται και ο τρόπος επίλυσης τους. Οι παραδοσιακοί οικισμοί της Φολέγανδρου με τη μοναδική αρχιτεκτονική τους επιβάλλουν τη δυναμική διατήρησή τους. Με τις κατάλληλες προϋποθέσεις η «δυναμική προστασία» όχι μόνο δεν θα εμποδίσει την ανάπτυξη του τόπου, αλλά παράλληλα μπορεί να αποτελέσει ένα βασικό κοινωνικό και οικονομικό στοιχείο για την ανάπτυξή του.

Επιτακτική λοιπόν σήμερα προϋπόθεση για μία ουσιαστική τουριστική ανάπτυξη της Φολέγανδρου είναι η υιοθέτηση των παρακάτω κριτηρίων, απαραίτητων για μία ορθολογική διαχείριση των τουριστικών πόρων του νησιού.

α) σεβασμός στο φυσικό περιβάλλον του νησιού

β) διαφύλαξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς

γ) ορθολογική διαχείριση του χώρου προς όφελος του κοινωνικού συνόλου στο παρόν και το μέλλον.

Για το σκοπό αυτό επιβάλλεται η εφαρμογή αποδεκτών κανόνων και μιας πολιτικής που θα προστατεύσει το περιβάλλον από την άναρχη τουριστική ανάπτυξη, συνδυάζοντας αρμονικά τους όρους «ανάπτυξη» και «προστασία».

Σ' αυτή την προσπάθεια, θα μπορούσαν να συμβάλουν τα παρακάτω μέτρα:

1. Καταγραφή του μνημειακού πλούτου της Φολέγανδρου.
2. Σχεδιασμός της ανάπτυξης με καθαρά περιβαλλοντολογικά κριτήρια.
3. Καθορισμός των δεικτών «ποσότητας και ποιότητας τουριστών» (τουριστικής χωρητικότητας) σε τοπικό επίπεδο με τις κατάλληλες ποιοτικές και ποσοτικές προδιαγραφές.
4. Αξιολόγηση και ανάπτυξη και των άλλων εναλλακτικών οικονομικών δραστηριοτήτων.
5. Διεύρυνση και διάδοση των νέων μορφών τουρισμού ήπιου χαρακτήρα, σε αντιδιαστολή με την «άγρια» τουριστική ανάπτυξη που ευρέως παρατηρείται.
6. Προώθηση ολοκληρωμένων προγραμμάτων προστασίας και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς της Φολέγανδρου ενταγμένων σε χωροταξικές και ρυθμιστικές μελέτες.
7. Ευαισθητοποίηση, πληροφόρηση και εκπαίδευση του κοινού για τις

βαθύτερες αξίες της πολιτιστικής κληρονομιάς και την ανάγκη διάδοσής της.

Αν ληφθούν σοβαρά όλες οι παραπάνω προτάσεις και μέτρα, τότε θα έχουμε πετύχει το στόχο μας. Ο επισκέπτης της Φολέγανδρου θα αντιληφθεί γρήγορα ότι έχει απομακρυνθεί από τα καθιερωμένα θέρετρα του μαζικού τουρισμού και θα βιώνει με όλες τις αισθήσεις του τη μαγεία της μοναδικής Φολέγανδρου, τη βαθύτερη ομορφιά που αποπνέουν οι άνθρωποι της, η φύση της, η ιστορία της.

Η Φολέγανδρος θα γίνει ανταγωνιστική και πόλος έλξης για τους επισκέπτες της θα είναι οι γραφικές παραλίες και οι ιστορικές της διαδρομές πολιτιστικού ενδιαφέροντος σε συνδυασμό πάντα με την παραδοσιακή αρχιτεκτονική της που προσδίδει στο νησί την ιδιόμορφη φυσιογνωμία του.

Γνωρίζουμε βέβαια ότι οι παραπάνω προσπάθειες για την ορθολογική ανάπτυξη της Φολέγανδρου θα είναι επίπονες. Έτσι όμως το νησί θα μπορέσει να σταθεί «ορθό» και ανταγωνιστικό, τόσο στην εσωτερική αγορά όσο και στις μεγάλες αγορές του εξωτερικού. Πιστεύουμε στην προσέλκυση περισσότερων επισκεπτών και τουριστών που αναζητούν έναν προορισμό που συνδυάζει την απaráμιλλη φυσική ομορφιά, την ησυχία και το έντονο προσωπικό στοιχείο στην εξυπηρέτηση.

Η Φολέγανδρος έχει αποκτήσει πια την ταυτότητά της για όλους αυτούς τους λόγους που ήδη αναφέραμε. Οι βραχώδεις λόφοι, οι απότομοι βράχοι, οι χρυσές αμμουδιές, τα μικρά λιμανάκια και οι «κρυφοί» μικροί όρμοι αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά στοιχεία, τα οποία σε συνδυασμό με τα ολόλευκα σπίτια με τα ξύλινα πορτοπαράθυρα και τους εξώστες συνθέτουν το μεγαλείο της Φολέγανδρου.

Πιστεύουμε ότι θα υπάρξει σύντομα ένα ευρύ πρόγραμμα θεσμικών παρεμβάσεων και ειδικών έργων για την ανάδειξη και την προστασία της

φυσικής ομορφιάς της Φολέγανδρου και του πολιτισμικού πλούτου, που αποτελεί και το συγκριτικό πλεονέκτημα της, καθώς και την ανάπτυξη των παραδοσιακών οικισμών, την προστασία της θάλασσας, τη διαχείριση των λυμάτων, τη δημιουργία συνθηκών δημογραφικής ανάκαμψης.

Εν κατακλείδι, θα λέγαμε ότι ο στόχος μας είναι η ανάπτυξη, η βελτίωση και η διαφοροποίηση της Φολέγανδρου. Αναβάθμιση και διαφοροποίηση που σημαίνει, εκτός από θάλασσα, τον ήλιο και τις παραλίες, να προβληθεί και το άλλο πρόσωπο του νησιού (με το οποίο ασχοληθήκαμε στις παραπάνω προτάσεις μας), το οποίο είναι αρκετά ελκυστικό, έχει πολλά να δώσει στον τουρισμό και το οποίο δεν το τοποθετούμε ανταγωνιστικά στο μαζικό τουρισμό. Αντίθετα το τοποθετούμε στο επίπεδο του συναγωνισμού ή εκείνης της ευγενούς άμιλλας που θα κάνει τη Φολέγανδρο αξιοκρατικά να ξεχωρίσει ανάμεσα στα άλλα πανέμορφα Κυκλαδονήσια. Θα αφήσουμε μακριά από τη γη της Φολέγανδρου την τουριστική υπερκατανάλωση και τη ληστρική εκμετάλλευση που αλλοιώνουν και εξαντλούν τους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους.

Τέλος, καθοριστική συμβολή στην προσπάθεια αυτή θα έχει η αναβάθμιση των υπηρεσιών που προσφέρονται τόσο από τους δημόσιους όσο -και κυρίως- από τους ιδιωτικούς φορείς στη Φολέγανδρο.

Ο τουρισμός θα βοηθήσει στην εξέλιξη του νησιού της Φολέγανδρου μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα. Πιστεύουμε λοιπόν ότι με τις παραπάνω προτάσεις η Φολέγανδρος θα γίνει ζωντανός πυρήνας μεγάλου τουριστικού ενδιαφέροντος και επιπλέον θα αναστραφούν οι τάσεις ερήμωσης του νησιού.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στόχος της εργασίας αυτής είναι να βελτιωθεί και να αναπτυχθεί τουριστικά η Φολέγανδρος, διατηρώντας το φυσικό της περιβάλλον, χωρίς να διαταραχθεί η κοινωνική και οικολογική ισορροπία του νησιού.

Αναλύσαμε ότι στο σύμπλεγμα των Κυκλάδων η Φολέγανδρος κατέχει μία ξεχωριστή θέση, τόσο για το πανέμορφο φυσικό της περιβάλλον, όσο και για τη μοναδική Αιγαιοπελαγίτικη αρχιτεκτονική της.

Η Φολέγανδρος πρέπει να πρωταγωνιστήσει στον ελληνικό τουρισμό. Η προετοιμασία πρέπει να γίνει με την ενεργή συμμετοχή της Πολιτείας μέσω βασικών έργων υποδομής, που αναλυτικά αναφέραμε και επιγραμματικά τονίζουμε: έργα οδοποιίας, λιμενικά έργα, έργα ύδρευσης, ηλεκτροδότησης, αποχέτευσης, βελτίωσης των ξενοδοχείων και των πάσης φύσεως τουριστικών εγκαταστάσεων. Όλες αυτές οι ενέργειες προοιωνίζουν θετικές εξελίξεις για το μέλλον του νησιού και το μέλλον του ελληνικού τουρισμού γενικότερα.

Οι πρώτες τουριστικές εφαρμογές έδειξαν να έχουν την άμεση και την ενθουσιώδη ανταπόκριση, τόσο των επισκεπτών όσο και των κατοίκων. Η πιο ενδιαφέρουσα παρατήρηση όμως αφορά το ντόπιο πληθυσμό, τους ανθρώπους που ζουν και δραστηριοποιούνται στις οικονομικά και δημογραφικά υποβαθμισμένες περιοχές της νησιωτικής ενδοχώρας. Η βαθμιαία συνειδητοποίηση, ότι η ανάπτυξη του τόπου τους οφείλει να τροφοδοτείται από τις ηθικές και πολιτιστικές αξίες. Ήταν πολύ αισιόδοξα τα συμπεράσματα ακόμη κι από αυτή την απλή προστασία και ανάδειξη των παλιών πεζόδρομων και των εγκαταλελειμμένων στη φθορά του χρόνου αρχαιολογικών μνημείων. Όλα αυτά δεν ήταν μόνο μία απλή μουσειακή συντήρηση, αλλά μία νέα εξαιρετική δυνατότητα βελτίωσης της ποιότητας ζωής των κατοίκων και μία αναγνώριση και σεβασμός στο πολύμοχθο έργο ζωής όλων των παλαιότερων

Φολεγανδριών.

Πρέπει να επισημανθεί ότι μέσα από τον πολιτιστικό τουρισμό και τον οικοτουρισμό, χρειάζεται να υπάρξει μία νέα ισορροπία, ώστε το αγαθό της ανάπτυξης να στηρίζεται στο αγαθό της προστασίας της ίδιας της Φολέγανδρου.

Η Φολέγανδρος αποτελεί κεφάλαιο στην εθνική μας οικονομία, που δεν πρέπει να αφεθεί ανενεργό και ανεκμετάλλευτο, ιδιαίτερα τώρα σε μία περίοδο που αναπτύσσεται ραγδαία και οπωσδήποτε τουριστικά η νησιωτική Ελλάδα. Όμως, επιβάλλεται να γίνει σωστή διαχείριση αυτού του νησιού για να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο ως αναπτυξιακή δυνατότητα, διότι ο πολιτισμός γενικότερα του νησιωτικού χώρου παρουσιάζει επιπλέον μία ακόμη ιδιαιτερότητα: ότι συνδέεται άρρηκτα με το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον.

Αυτή τη χρονική στιγμή η Φολέγανδρος μάχεται την απομόνωση, τις δυσκολίες της άγονης ατμοπλοϊκής γραμμής, τα αραιά δρομολόγια, το λιγοστό πόσιμο νερό και το βραχώδες ανάγλυφο και παρ' όλα αυτά δεν αλλοτριώνεται. Οι Φολεγανδρίτες προσαρμοσμένοι στο σκληρό περιβάλλον, διατηρούν ζωντανές τις παραδόσεις τους, τα ήθη και τα έθιμα τους.

Το ευαίσθητο και ευάλωτο αυτό περιβάλλον κινδυνεύει από την κακή και ανεξέλεγκτη τουριστική εκμετάλλευση των φυσικών πόρων και την επιβάρυνση που ορισμένες φορές προκαλεί η έντονη τουριστική δραστηριότητα.

Όπως όμως επισημίναμε, αν και η Πολιτεία λάβει σοβαρά υπ' όψη τις προτάσεις μας για την ανάδειξη των προοπτικών ορθολογικής τουριστικής ανάπτυξης της Φολέγανδρου, τότε θα έχουμε άμεση δυναμική ανάπτυξη του Τουρισμού του νησιού και βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων.

Ευελπιστούμε ότι σύντομα θα υπάρξει ενδιαφέρον και κινητοποίηση όλων των δυνάμεων, ώστε να συμβάλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη της Φολέγανδρου μέσα από την τεχνική πρόοδο, τον τουρισμό και την αξιοποίηση όλων των δυνατοτήτων.

Άξιο μνείας σ' αυτή την εργασία είναι επίσης και τα παραδοσιακά σύνολα, οι παραδοσιακοί οικισμοί. Η προστασία τους πρέπει να είναι δυναμική - ενεργητική, που θα περιέχει τη διατήρηση - συντήρηση αλλά και την ανάπτυξη, που θα εντάσσει το παραδοσιακό σύνολο στη σύγχρονη ζωή. Η δυναμική αυτή διατήρηση, βοηθάει τη βελτίωση της ζωής, γιατί εξασφαλίζει τη φυσική συνέχεια του περιβάλλοντος του Αιγαιοπελαγίτικου νησιού, ενώ η διατήρηση, οφείλει να εντάσσει τα μνημεία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς στην κοινωνική ζωή της Φολέγανδρου, εξυπηρετώντας κοινωνικούς σκοπούς.

Ο πολιτιστικός τουρισμός, είναι μία μορφή τουρισμού με ευρύ περιεχόμενο που μεταξύ άλλων έχει ως αντικείμενο τη διατήρηση των παραδοσιακών οικισμών.

Πιστεύουμε ότι με τη μελέτη αυτή γίνεται μία προσπάθεια ώστε το «νέο» και το «παλαιό» να συνυπάρξουν στη Φολέγανδρο αρμονικά και δημιουργικά.

Πρέπει να αντιληφθούμε όλοι ότι ο τουρισμός είναι «πηγή ενέργειας» τόσο για τη Φολέγανδρο όσο και για ολόκληρη τη Ελλάδα. Ο τουριστικός ρόλος της Φολέγανδρου σε επίπεδο ποιότητας, τόσο του φυσικού της περιβάλλοντος, όσο και των προσφερόμενων υπηρεσιών θα είναι καθοριστικός στην εθνική οικονομία του τόπου μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πηγές που χρησιμοποιήθηκαν για την εκπόνηση της μελέτης αυτής είναι:

1. ΓΙΑΝΝΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΙΔΗ - ΖΩΓΡΑΦΟΥ. Αέναη επιστροφή (σελίδες ημερολογίου ενός «προσκυνητή» της Φολέγανδρου).
2. ΜΑΡΚΟΥ ΒΕΝΙΟΥ - ΖΩΓΡΑΦΟΥ. «Φως όπως το χρυσάφι» (η μεταφυσική και μυστηριακή εικαστική ταυτότητα της Φολέγανδρου).
3. ΑΝΤΩΝΗ ΣΑΜΑΡΑΚΗ. Η Φολέγανδρος, το φάντασμα κι εγώ.
4. ΦΟΛΕΓΑΝΔΡΟΣ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΕΛΙΣΣΑ. Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική.
5. Αγγελική Βαβυλοπούλου - Χαριτωνίδου. Το Λαογραφικό Μουσείο Φολέγανδρου.
6. ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΦΟΛΕΓΑΝΔΡΟΣ.
7. ΔΕΜΑΘΑ ΛΙΝΑ. Το κάστρο της Φολέγανδρου.
8. ΜΠΕΧΡΑΚΗ ΕΛΕΝΗ. Το ανέγγιχτο νησί.
9. ΜΙΚΡΕΣ ΚΥΚΛΑΔΕΣ, 1999. Τεύχος 5 και 7.
10. ΣΤΡΑΤΗ ΜΥΡΙΒΗΛΗ. Απ' την Ελλάδα - Ταξιδιωτικά.
11. ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΔΙΑΚΟΠΕΣ.
12. ΕΝΤΥΠΑ ΤΗΣ ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΥΚΛΑΔΩΝ.
13. ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΕΣΥΠΡΗΣ. 777 πανέμορφα ελληνικά νησιά.